

**Висновки Верховного Суду України,
викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду
заяв про перегляд судових рішень
(II півріччя 2013)**

010.000.000 Державне регулювання. Підприємства і підприємницька діяльність

010.010.000 Загальні питання регулювання господарської діяльності

010.020.000 Антимонопольно-конкурентне законодавство

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статей 179, 276 Господарського кодексу України (далі – ГК), пункту 1 частини другої статті 13 Закону України від 11 січня 2001 року № 2210-III «Про захист економічної конкуренції», частини другої статті 24 Закону України від 16 жовтня 1997 року № 575/97-ВР «Про електроенергетику» (в редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 575/97-ВР), пунктів 6.6, 7.5 Правил користування електричною енергією, затверджених постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України (далі – НКРЕУ) від 31 липня 1996 року № 28 (у редакції постанови НКРЕУ від 17 жовтня 2005 року № 910; далі – Правила) та Закону України від 26 листопада 1993 року № 3659-XII «Про Антимонопольний комітет України» щодо правових підстав для обмеження електроспоживання до рівня екологічної броні електропостачання або припинення електропостачання.

За змістом статті 275 ГК та пунктів 5.1, 5.2 Правил договір про постачання електричної енергії є основним документом, який регулює відносини між постачальником електричної енергії за регульованим тарифом, що здійснює свою діяльність на закріпленій території, і споживачем та визначає зміст правових відносин, права та обов'язки сторін. Зміст такого договору визначається на основі типового договору, затвердженого зазначеними Правилами.

В силу вимог частини сьомої статті 276 ГК та пункту 6.6 Правил оплата енергії, що відпускається, здійснюється, як правило, у формі попередньої оплати у розмірі вартості заявленого обсягу споживання електричної енергії на відповідний розрахунковий або плановий період. За погодженням сторін можуть застосовуватися планові платежі з наступним перерахунком або оплата, що провадиться за фактично відпущену енергію.

Пунктом 5.5 Правил визначено, що істотними та обов'язковими умовами договору про постачання електричної енергії є, зокрема, встановлення в ньому розрахункового обліку споживання електричної енергії та величини потужності, порядок розрахунків за спожиту електричну енергію та їх строки.

Відповідно до розділу 1 Типового договору предметом договору на постачання електричної енергії є продаж постачальником споживачу електричної енергії для забезпечення потреб його електроустановок та оплата споживачем постачальнику вартості використаної енергії, здійснення інших платежів згідно з умовами договору.

У підпункті 6.1.3 пункту 6.1 Типового договору встановлено можливість обмеження або припинення електропостачання споживача постачальником з повідомленням не пізніше ніж за три робочих дні у разі, зокрема, несплати споживачем відповідних платежів у терміни, встановлені у додатку «Порядок розрахунків».

Підпунктом 3 абзацу першого пункту 7.5 Правил встановлено обов'язок постачальника електричної енергії, попередивши споживача не пізніше ніж за три робочих дні, припинити повністю або частково постачання йому електричної енергії, зокрема, у разі несплати рахунків відповідно до умов договорів, наявність яких передбачена цими Правилами.

Разом з тим Законом № 575/97-ВР – спеціальним законодавчим актом у сфері електропостачання – визначено право енергопостачальників обмежувати споживачів в

електроспоживанні (до припинення електропостачання) лише за умови неповної оплати спожитої електроенергії (частина друга статті 24 зазначеного Закону). Частиною восьмою статті 26 цього ж Закону встановлено обов'язок споживача обмежити власне електроспоживання до рівня екологічної броні або повністю його припинити також лише у разі неповної оплати саме спожитої електроенергії, що кореспондується із правом енергопостачальника, закріпленим в частині другій статті 24 Закону № 575/97-ВР.

Крім того, за змістом частини першої статті 275 ГК за договором електропостачання споживач зобов'язаний оплатити саме прийняту, тобто спожиту електроенергію.

КАС передбачено, що суд при вирішенні справи керується принципом законності, згідно з яким він вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та застосовує інші нормативно-правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України. У разі невідповідності нормативно-правового акта Конституції України, закону України, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або іншому правовому акту суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу (частини перша, четверта статті 9 цього Кодексу).

Таким чином, проаналізувавши наведені норми матеріального і процесуального права та встановлені судами попередніх інстанцій обставини справи, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах та Судової палати у господарських справах Верховного Суду України дійшла висновку, що обов'язковою умовою, яка надає право енергопостачальнику обмежити споживачу електроспоживання до рівня екологічної броні електропостачання або припинити йому електропостачання, є несплата або неповна оплата останнім рахунків за фактично спожиту електричну енергію.

(постанова Верховного Суду України від 8 жовтня 2013 року у справі № 21-220а13 доповідач Панталієнко П.В.).

010.060.000 Якість продукції. Стандартизація. Сертифікація. Акредітація

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 9 Закону України від 4 квітня 1996 року № 123/96-ВР «Про лікарські засоби» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 123/96-ВР), пункту 3-2 Порядку державної реєстрації (перереєстрації) лікарських засобів і розмірів збору за їх державну реєстрацію (перереєстрацію), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2005 року № 376 (далі – Порядок державної реєстрації) та пункту 3.13 Порядку проведення експертизи реєстраційних матеріалів на лікарські засоби, що подаються на державну реєстрацію (перереєстрацію), а також експертизи матеріалів про внесення змін до реєстраційних матеріалів протягом дії реєстраційного посвідчення, затвердженого наказом МОЗ від 26 серпня 2005 року № 426 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 19 вересня 2005 року за № 1069/11349; далі – Порядок проведення експертизи) щодо відсутності обов'язку надавати результати токсикологічних та фармакологічних випробувань або результатів клінічних випробувань, якщо лікарський препарат є за суттю аналогічним до вже зареєстрованого в Україні референтного лікарського препарату.

За змістом статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України завданням адміністративного судочинства є, зокрема, захист прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин. Будь-яка особа може вимагати від суду захисту не тільки своїх прав, але і законних інтересів, у тому числі у спосіб визнання недійсними актів органів державної влади, що ущемляють не лише права, але і законні інтереси суб'єкта.

Вищий адміністративний суд України, скасовуючи рішення судів попередніх інстанцій, не звернув уваги на те, що підстави для відмови у реєстрації лікарського засобу набагато ширші, ніж ті, які передбачені пунктом 9 Порядку державної реєстрації, та не

врахував, що зазначений перелік підстав встановлений насамперед Законом № 123/96-ВР і Порядком проведення експертизи, а не лише Порядком державної реєстрації.

Так, відповідно до частин восьмої, дев'ятої статті 9 Закону № 123/96-ВР інформація, яка міститься у заяві про державну реєстрацію лікарського засобу та додатках до неї (далі – реєстраційна інформація), відповідно до положень цього Закону та інших нормативно-правових актів України підлягає державній охороні від розголошення та недобросовісного комерційного використання. МОЗ або уповноважені ним органи зобов'язані охороняти таку інформацію від розголошення та запобігати недобросовісному комерційному використанню такої інформації. Якщо лікарський засіб зареєстрований в Україні, забороняється протягом п'яти років з дати такої реєстрації (незалежно від строку чинності будь-якого патенту, який має відношення до лікарського засобу) використовувати реєстраційну інформацію для подання заяви про державну реєстрацію іншого лікарського засобу, крім випадків, коли право посилатись або використовувати таку інформацію одержано в установленому порядку.

Таке ж правило закріплене пунктами 3-1, 3-2 Порядку державної реєстрації.

Підпунктом 6.3.1 пункту 6.3 Порядку проведення експертизи передбачено, що від заявника не вимагається надання результатів токсикологічних та фармакологічних випробувань або результатів клінічних випробувань, якщо він може надати один з таких доказів: лікарський препарат є за суттю аналогічним до вже зареєстрованого в Україні референтного лікарського препарату і заявник вже зареєстрованого референтного лікарського препарату згоден з тим, аби при вивченні заяви про аналогічний лікарський препарат були використані дані фармакологічних, токсикологічних та/або клінічних випробувань, які містяться в реєстраційних матеріалах на референтний лікарський препарат.

Відповідно до пункту 2.1 та 2.2. Порядку проведення експертизи генеричний лікарський засіб, генерик – лікарський препарат, який задовольняє критерії того самого кількісного та якісного складу діючих речовин або їхньої терапевтично активної частини, однієї й тієї самої лікарської форми, що й референтний препарат, відповідає вимогам тих самих або порівнюваних стандартів і є терапевтично еквівалентним щодо референтного препарату, що встановлюється за результатами дослідження біоеквівалентності або інших відповідних досліджень. Референтний препарат – лікарський препарат, що зареєстрований в Україні в установленому порядку на підставі експертизи повного реєстраційного досьє і з яким порівнюється за суттю аналогічний лікарський препарат для проходження скороченої процедури реєстрації.

Суди ж установили, що лікарський засіб «Програф» є референтним, а «Таграф» – генериком. Державну реєстрацію генеричного лікарського засобу «Таграф» було проведено за скороченою процедурою реєстрації протягом строку дії охорони інформації, яка містилася в реєстраційних матеріалах на референтний лікарський препарат та згоди на використання якої позивач не давав.

Згідно з підпунктом «г» пункту 3.13 Порядку проведення експертизи лікарський засіб не може бути рекомендований до державної реєстрації, якщо за результатами експертизи встановлено, що реєстраційна інформація щодо ефективності та безпечності лікарського засобу, зареєстрованого за повною і незалежною заявою, використана або на неї спиралась чи посилалась для подання заяви про державну реєстрацію іншого лікарського засобу у період раніше, як за 5 років з моменту реєстрації лікарського засобу, поданого на реєстрацію за повною і незалежною заявою (незалежно від терміну чинності будь-якого патенту, який має відношення до лікарського засобу), без дозволу особи чи організації, яка надала інформацію, або інформація була підготовлена заявником або для заявника.

Системне тлумачення наведених норм дає підстави для висновку про те, що від заявника не вимагається надання результатів токсикологічних та фармакологічних випробувань або результатів клінічних випробувань, якщо лікарський препарат є за суттю аналогічним до вже зареєстрованого в Україні референтного лікарського препарату і заявник вже зареєстрованого референтного лікарського препарату згоден з тим, аби при вивченні заяви про аналогічний лікарський препарат були використані дані фармакологічних, токсикологічних та/або клінічних випробувань, які містяться в реєстраційних матеріалах на референтний лікарський препарат.

(постанова Верховного Суду України від 10 вересня 2013 року у справі № 21-205a13 доповідач Гусак М.Б.).

010.120.000 Загальні питання регулювання діяльності підприємств і підприємництва

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень Указу Президента України від 3 липня 1998 року № 727/98 «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Указ № 727/98) щодо права на застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності.

У справі, що розглядається, суди попередніх інстанцій встановили, що за пунктом 1.1 Статуту адвокатського об'єднання, затвердженого у встановленому законодавством порядку, позивач визначений як добровільне професійне громадське об'єднання, покликане згідно з Конституцією України сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, надавати їм іншу юридичну допомогу.

Таке статутне визначення правового статусу позивача повністю корелюється з дефініцією статті 1 Закону України від 19 грудня 1992 року № 2887-ХІІ «Про адвокатуру» (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 2887-ХІІ), де встановлено, що адвокатурою України є добровільне професійне громадське об'єднання, покликане згідно з Конституцією України сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, надавати їм іншу юридичну допомогу.

У частині другій статті 4 Закону № 2887-ХІІ передбачалося, що адвокати мають право займатися адвокатською діяльністю індивідуально, відкривати свої адвокатські бюро, об'єднуватися з іншими адвокатами в колегії, адвокатські фірми, контори та інші адвокатські об'єднання, які діють відповідно до цього Закону та статутів адвокатських об'єднань.

За змістом частин третьої і п'ятої статті 4 зазначеного Закону зареєстровані Міністерством юстиції України адвокатські бюро, колегії, фірми, контори та інші адвокатські об'єднання є юридичними особами. Передбачено відкриття ними поточних і вкладних (депозитних) рахунків у банках на території України, у встановленому чинним законодавством порядку – і в іноземних банках, наявність у них печатки і штампу зі своїм найменуванням.

Частиною другою статті 14 Закону України від 16 червня 1992 року № 2460-ХІІ «Про об'єднання громадян» (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 2460-ХІІ) також визначалося, що у разі реєстрації об'єднання громадян набуває статусу юридичної особи.

Чинним на час виникнення спірних правовідносин законодавством передбачалося право зареєстрованих у встановленому порядку об'єднань громадян з метою виконання статутних завдань і цілей здійснювати необхідну господарську та іншу комерційну діяльність (частина перша статті 24 Закону № 2460-ХІІ, частина третя статті 53 Господарського кодексу України (далі – ГК). При цьому виходячи з приписів частини першої статті 12 Закону № 2887-ХІІ здійснення адвокатським об'єднанням господарської та іншої комерційної діяльності становить об'єктивну необхідність, враховуючи встановлений у цих нормах їх обов'язок оплачувати працю адвокатів, які об'єдналися і працюють в цій юридичній особі з метою надання юридичної допомоги фізичним та юридичним особам, виконання конституційних функцій адвокатури.

Згідно з положеннями Національного класифікатора України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010», затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 11 жовтня 2010 року № 457 (зі змінами), діяльність професійних громадських організацій становить один з видів економічної діяльності в Україні (код 94.12).

Об'єднання громадян за змістом підпункту 3.4.7 пункту 3.4 Державного класифікатора України «Класифікація організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004», затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 травня 2004 року № 97, є однією з організаційно-правових форм господарювання в Україні.

Виходячи з положень пункту 1 частини другої статті 55 ГК суб'єктами господарювання визнані юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також будь-які інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані у встановленому законом порядку.

За змістом статті 42 ГК конституючою ознакою підприємництва законодавцем визначено таку самостійну, ініціативну, систематичну, на власний розсуд господарську діяльність суб'єктів господарювання, яка має на меті досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Згідно зі Статутом позивача його діяльність передбачає надання правової допомоги на підставі договорів за певну винагороду. Тобто діяльність адвокатського об'єднання, крім соціальних, має на меті й досягнення економічних результатів, отримання прибутку, що зумовлюється необхідністю забезпечення дотримання професійних прав адвокатів, які працюють у цьому об'єднанні, юридичній особі, на оплату своєї праці (стаття 12 Закону № 2887-ХІІ). Зазначене дозволяє розглядати таку діяльність у розумінні статті 42 ГК як таку, що містить ознаки підприємницької (спрямованої на отримання прибутку).

У частині третій статті 24 Закону № 2460-ХІІ було передбачено, що об'єднання громадян зобов'язані вести оперативний та бухгалтерський облік, статистичну звітність, зареєструватися в органах державної податкової служби та вносити до бюджету платежі в порядку і в розмірах, передбачених законодавством.

Згідно з приписами частини третьої статті 53 ГК у разі якщо господарська діяльність юридичної особи, зареєстрованої як суб'єкт некомерційного господарювання, набуває характеру підприємницької, до неї застосовуються положення цього Кодексу та інших законів, якими регулюється підприємництво.

Відповідно до абзацу третього пункту 1 Указу № 727/98 спрощена система оподаткування, обліку та звітності запроваджується, зокрема, для юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких за рік середньооблікова чисельність працюючих не перевищує 50 осіб і обсяг виручки яких від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 1 млн гривень.

Перелік суб'єктів підприємницької діяльності, до яких не могла застосовуватися спрощена система оподаткування, обліку та звітності, встановлювався в преамбулі та пункті 7 зазначеного Указу Президента. Адвокатські об'єднання у цьому переліку були відсутні.

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України доходить висновку, що створене відповідно до Закону № 2887-ХІІ адвокатське об'єднання як суб'єкт господарювання, діяльність якого спрямована на отримання прибутку і підпадає під ознаки підприємницької, мало право, за умови відповідності встановленим у пункті 1 Указу № 727/98 вимогам, перейти на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності.

(постанова Верховного Суду України від 10 грудня 2013 року у справі № 21-302а13 доповідач Маринченко В.Л.)

030.000.000 Загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі)

030.020.000 Податок на доходи фізичних осіб

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень пунктів 7.1, 7.3 статті 7 Закону України від 22 травня 2003 року № 889-IV «Про податок

з доходів фізичних осіб» (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 889-IV) щодо особливостей оподаткування нерезидентів у разі набуття ними статусу податкового резидента України.

Платниками податку відповідно до Закону № 889-IV є: резидент, який отримує як доходи з джерелом їх походження з території України, так і іноземні доходи; нерезидент, який отримує доходи з джерелом їх походження з території України.

Згідно з підпунктом 1.3 статті 1 цього Закону дохід з джерелом його походження з України – будь-який дохід, одержаний платником податку або нарахований на його користь від здійснення будь-яких видів діяльності на території України, у тому числі <...> у вигляді, зокрема, доходів у вигляді заробітної плати, нарахованих (виплачених, наданих) внаслідок здійснення платником податку трудової діяльності на території України, від працедавця, незалежно від того, чи є такий працедавець резидентом або нерезидентом <...>.

Відповідно до підпункту 9.11.1 пункту 9.11 статті 9 Закону № 889-IV такі доходи підлягають оподаткуванню за правилами, встановленими для резидентів, з урахуванням особливостей, визначених окремими нормами цього Закону.

Пунктом 7.1 статті 7 цього Закону передбачено, що ставка податку становить 15 відсотків від об'єкта оподаткування, крім випадків, визначених у пунктах 7.2, 7.4 цієї статті.

Ставка податку становить подвійний розмір ставки, визначеної пунктом 7.1 цієї статті, від об'єкта оподаткування, нарахованого як виграш чи приз (крім у державну лотерею у грошовому виразі) на користь резидентів або нерезидентів, та від будь-яких інших доходів, нарахованих на користь нерезидентів – фізичних осіб, за винятком доходів, визначених у підпункті 9.11.3 пункту 9.11 статті 9 цього Закону (пункт 7.3 статті 7 Закону № 889-IV).

Згідно з підпунктом 9.11.3 пункту 9.11 статті 9 Закону № 889-IV якщо зазначені у підпункті 9.11.1 цього пункту доходи виплачуються нерезиденту резидентом – фізичною або юридичною особою, то такий резидент вважається податковим агентом такого нерезидента стосовно таких доходів. При укладенні договору з нерезидентом, умови якого передбачають отримання таким нерезидентом доходу з джерелом його походження з України, резидент зобов'язаний зазначити у такому договорі ставку податку, яка буде застосована до таких доходів.

Податковий агент – юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ) або фізична особа чи представництво нерезидента – юридичної особи, які незалежно від їх організаційно-правового статусу та способу оподаткування іншими податками зобов'язані нараховувати, утримувати та сплачувати цей податок до бюджету від імені та за рахунок платника податку, вести податковий облік та подавати податкову звітність податковим органам відповідно до закону, а також нести відповідальність за порушення норм цього Закону (абзац перший пункту 1.15 статті 1 Закону № 889-IV).

При цьому іноземці або особи без громадянства мають підтверджувати свій резидентський статус. Вони можуть самостійно визначити статус податкового резидента України шляхом звернення до податкового органу за місцем реєстрації в органах внутрішніх справ із відповідною заявою фізичної особи – іноземця про самостійне визначення резидентського статусу, форма якої встановлена наказом Державної податкової адміністрації України від 5 жовтня 2004 року № 581 «Про затвердження примірних форм Заяви фізичної особи – іноземця про самостійне визначення резидентського статусу та Повідомлення працедавця про самостійне визначення фізичною особою – іноземцем резидентського статусу» (далі – наказ № 581).

Статус податкового резидента України таких іноземців чи осіб без громадянства підтверджується довідкою податкового органу, виданою відповідно до зазначеного наказу.

При отриманні фізичною особою резидентського статусу шляхом звернення до податкового органу і отримання від нього відповідної довідки, резидентський статус визначається на звітний податковий період (рік), а отже підтвердження свого резидентського статусу має здійснюватися такими особами щорічно, з податкового періоду, в якому іноземець отримав довідку.

Одним із критеріїв визначення резидентського статусу відповідно до пункту 1.20 статті 1 Закону № 889-IV є перебування іноземного громадянина на території України не менше 183 днів протягом періоду або періодів податкового року.

Перебування в Україні протягом 183 днів дає іноземцю право на звернення до податкового органу із заявою щодо видачі ним довідки-повідомлення, передбаченої наказом № 581.

У разі набуття іноземцем статусу податкового резидента України іноземний дохід, отриманий такою особою з джерел за межами України, є об'єктом оподаткування і сума такого доходу включається до загального річного оподатковуваного доходу платника податку – отримувача.

У справі, яка розглядається, суд установив, що між Товариством та працівниками-іноземцями були укладені трудові договори на підставі відповідних дозволів на працевлаштування, виданих позивачеві Державним центром зайнятості Міністерства праці та соціальної політики України на 2008–2011 роки, отже вони перебували в Україні не менше 183 днів, проте не мали довідки-підтвердження статусу податкового резидента України.

Враховуючи наведене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України доходить такого правового висновку: у разі набуття нерезидентом статусу податкового резидента України (отримання відповідної довідки) доходи, одержані ним від працедавця за виконання трудової функції (заробітна плата), оподатковуються у загальному порядку, встановленому Законом № 889-IV, за ставкою, визначеною пунктом 7.1 статті 7 цього Закону (15 відсотків). Якщо іноземець не виявив бажання підтвердити свій резидентський статус та не отримав довідки, яка є обов'язковою для підтвердження такого статусу, то його заробітна плата оподатковується за ставкою, вдвічі більшою за основну (30 відсотків).

(постанова Верховного Суду України від 10 вересня 2013 року у справі № 21-164a13 доповідач Кривенко В.В.).

2. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень підпункту 4.3.18 пункту 4.3 статті 4 і підпункту «б» підпункту 9.6.8 пункту 9.6 статті 9 Закону України від 22 травня 2003 року № 889-IV «Про податок з доходів фізичних осіб» (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 889-IV) щодо випадків звільнення від оподаткування доходу від продажу інвестиційних активів.

Відповідно до пункту 4.1 статті 4 Закону № 889-IV загальний річний оподатковуваний дохід складається з суми загальних місячних оподатковуваних доходів звітного року, а також іноземних доходів, одержаних протягом такого звітного року.

За змістом підпункту «б» підпункту 9.6.8 пункту 9.6 статті 9 Закону № 889-IV не підлягає оподаткуванню та не включається до складу загального річного оподатковуваного доходу, зокрема, дохід, отриманий платником податку від продажу інвестиційних активів, у випадку, визначеному підпунктом 4.3.18 пункту 4.3 статті 4 цього Закону (сума доходу, отриманого платником податку внаслідок відчуження акцій (інших корпоративних прав), одержаних ним у власність у процесі приватизації в обмін на приватизаційні сертифікати, отримані ним відповідно до закону).

Відповідно до абзацу четвертого підпункту 9.6.8 пункту 9.6 статті 9 Закону № 889-IV у випадках, визначених підпунктами «а» і «б» цього підпункту, платник податку не включає до розрахунку загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами суму таких доходів та витрат на придбання таких інвестиційних активів.

Аналіз наведених законодавчих положень дає підстави для висновку про те, що від оподаткування звільняється лише дохід від продажу інвестиційних активів, які припадають на частку в статутному фонді емітента, яка сформована за рахунок приватизаційних майнових сертифікатів. При цьому вартісне збільшення інвестиційного активу (пакета акцій чи майнового паю) платника податку в майбутньому в результаті юридичних фактів, які не змінюють пропорцію його персонального паю в статутному фонді (загальній вартості майнового паю) емітента, не

має впливати на співвідношення пільгової частки такого платника, дохід від продажу якої не включається до складу загального річного оподаткованого доходу, та частки, дохід від продажу якої включається до оподаткованого доходу з його зменшенням на вартість витрат на придбання такої частки.

Не можна визнати обґрунтованим неврахування пропорційного збільшення вартості часток внаслідок індексації основних засобів, проведення якої передбачено, зокрема, постановами Кабінету Міністрів України від 17 січня 1995 року № 34 та 16 травня 1996 року № 523, а з 1 липня 1997 року – підпунктом 8.3.3 пункту 8.3 статті 8 Закону України від 28 грудня 1994 року № 334/94-ВР «Про оподаткування прибутку підприємств» (чинного на момент виникнення спірних відносин), за змістом якого платникам податків усіх форм власності надано право застосовувати щорічну індексацію балансової вартості груп основних фондів та нематеріальних активів. Частка доходу, яка не включається до оподаткованого доходу від продажу паю, складається, зокрема, з вартості приватизаційних майнових сертифікатів, збільшеної за рахунок індексації.

Аналогічно – збільшення статутного фонду емітента на сукупну номінальну вартість нарахованих дивідендів збільшує вартість частки окремого платника. При цьому відбувається пропорційне збільшення обох часток – як тієї, дохід від продажу якої не входить до складу оподаткованого доходу, так і тієї, вартість придбання якої є витратами платника та на суму яких має зменшуватися оподатковуваний дохід.

Окрім того, пунктом 9.6 статті 9 Закону № 889-IV врегульовано особливості оподаткування інвестиційного прибутку.

Так, відповідно до підпункту 9.6.2 цього пункту інвестиційний прибуток розраховується як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку від продажу окремого інвестиційного активу, та його вартістю, що розраховується виходячи з суми витрат, понесених у зв'язку з придбанням такого активу, з урахуванням норм підпункту 9.6.4 цього пункту.

Суди не дали правової оцінки тому, чи є у розумінні згаданих приписів витратами платника податку такі джерела збільшення майнового паю, як: розподіл вартості майна, придбаного на умовах оренди; розподіл прибутку, направлено на викуп заводу; розподіл прибутку заводу, – оскільки в основі зазначених джерел лежить трудовий вклад власників майнових паїв.

(постанова Верховного Суду України від 24 вересня 2013 року у справі № 21-254а13 доповідач Прокопенко О.Б.; постанова Верховного Суду України від 19 листопада 2013 року у справі № 21-335а13 доповідач Панталієнко П.В.).

3. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень підпункту 9.2.3 пункту 9.2 статті 9, підпункту 22.1.4 пункту 22.1 статті 22 Закону України від 22 травня 2003 року № 889-IV «Про податок з доходів фізичних осіб» (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 889-IV) щодо оподаткування доходів членів кредитних спілок у вигляді частки, отриманої з нерозподіленого доходу, що залишається у розпорядженні кредитної спілки за підсумками фінансового року.

Згідно з положенням частини першої статті 1 Закону України від 20 грудня 2001 року № 2908-III «Про кредитні спілки» (далі – Закон № 2908-III) кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Відповідно до абзаців першого, третього частини першої статті 21 вказаного Закону кредитна спілка відповідно до свого статуту: приймає вступні та обов'язкові пайові та інші внески від членів спілки; залучає на договірних умовах внески (вклади) своїх членів на депозитні рахунки як у готівковій, так і в безготівковій формі.

Згідно з частиною другою статті 21 Закону № 2908-III кредитна спілка має право самостійно встановлювати розмір плати (процентів), яка розподіляється на пайові членські внески та нараховується на внески (вклади), що знаходяться на депозитних рахунках членів кредитної спілки.

Нерозподілений дохід, що залишається у розпорядженні кредитної спілки за підсумками фінансового року, розподіляється за рішенням загальних зборів, у тому числі між членами кредитної спілки, пропорційно розміру їх пайових внесків у вигляді відсотків (процентів) (частина третя статті 21 Закону № 2908-III).

Таким чином, у зазначеній статті чітко розмежовано поняття «проценти, які нараховуються на внески (вклади), що знаходяться на депозитних рахунках членів кредитної спілки» та «нерозподілений дохід, що залишається у розпорядженні кредитної спілки за підсумками фінансового року і розподіляється між членами кредитної спілки у вигляді відсотків (процентів)».

Відповідно до положень підпункту 9.2.1 пункту 9.2 статті 9 Закону № 889-IV податковим агентом платника податку при нарахуванні (сплаті) на його користь процентів на банківський депозит (вклад), вклад до небанківських фінансових установ згідно із законом або процентів (дисконтних доходів) на депозитний (ощадний) сертифікат (далі – проценти) є особа, яка здійснює таке нарахування (сплату).

Згідно з положеннями Закону України від 1 липня 2004 року № 1958-IV «Про внесення змін до Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 1958-IV) абзац перший підпункту 9.2.1 пункту 9.2 статті 9 Закону № 889-IV викладено у новій редакції, яка стосовно визначення доходів платника податку робить посилання на пункт 7.2 статті 7 цього Закону, який також викладено у новій редакції. Відповідно до пункту 7.2 статті 7 Закону № 889-IV ставка податку становить 5 % від об'єкта оподаткування, нарахованого податковим агентом як, зокрема, процент на вклад (внесок) до кредитної спілки, створеної відповідно до закону. Тобто, положеннями зазначених норм конкретизовано об'єкт оподаткування – процент, нарахований кредитною спілкою на вклад (внесок) до цієї спілки.

Разом з тим згідно з положеннями Закону № 1958-IV підпункт 22.1.4 пункту 22.1 статті 22 Закону № 889-IV викладено в такій редакції: «22.1.4. Підпункт 4.2.12 пункту 4.2 статті 4 цього Закону у частині включення до загального місячного оподаткованого доходу доходів у вигляді процентів на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок (у тому числі картковий рахунок), вклад до небанківських фінансових установ згідно із законом або процентів (дисконтних доходів) на депозитний (ощадний) сертифікат та підпункти 9.2.1 і 9.2.2 пункту 9.2 статті 9 цього Закону у частині оподаткування процентів набирають чинності з 1 січня 2005 року». В подальшому набрання чинності вказаними нормами Законом України від 21 грудня 2004 року № 2273-IV «Про внесення змін до Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» було відтерміновано до 1 січня 2010 року.

Таким чином, дія підпункту 22.1.4 пункту 22.1 статті 22 Закону № 889-IV не поширюється на підпункт 9.2.3 пункту 9.2 статті 9 цього Закону.

Згідно з положенням підпункту 9.2.3 пункту 9.2 статті 9 Закону № 889-IV оподаткування процентів (у тому числі дисконтних доходів), сплачених (нарахованих) з інших підстав, ніж зазначені у підпункті 9.2.1 цього пункту, здійснюється у загальному порядку, встановленому цим Законом для доходів, що кінцево оподатковуються при їх виплаті, за ставкою, визначеною у пункті 7.1 статті 7 цього Закону.

Отже, доходи фізичних осіб, сплачених (нарахованих) з інших підстав, зокрема у вигляді частки, отриманої з нерозподіленого доходу, що залишається у розпорядженні кредитної спілки за підсумками фінансового року, оподатковуються податком з доходів фізичних осіб за ставкою, визначеною у пункті 7.1 статті 7 Закону № 889-IV.

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла такого правового висновку: доходи членів кредитних спілок у вигляді частки, отриманої з нерозподіленого доходу, що залишається у розпорядженні кредитної спілки за підсумками фінансового року, оподатковуються у загальному порядку, встановленому Законом № 889-IV для доходів, що кінцево

оподатковуюються при їх виплаті, за ставкою, визначеною у пункті 7.1 статті 7 цього Закону.

(постанова Верховного Суду України від 22 жовтня 2013 року у справі № 21-253а13 доповідач Панталієнко П.В.).

030.030.000 Податок на додану вартість

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень пункту 11.21 статті 11 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР «Про податок на додану вартість» (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 168/97-ВР) та пунктів 5, 7 Порядку обліку та використання коштів, спрямованих на виплату дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2009 року № 291 (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Порядок, постанова № 291 відповідно) щодо віднесення до податкових зобов'язань перерахування переробними підприємствами на окремі рахунки сільськогосподарських товаровиробників дотацій згідно з пунктом 11.21 статті 11 вказаного Закону.

Згідно з пунктом 11.21 статті 11 Закону № 168/97-ВР сума ПДВ, що повинна сплачуватися до бюджету переробними підприємствами усіх форм власності за реалізовані ними молоко та молочну продукцію, м'ясо та м'ясопродукти, у повному обсязі спрямовується виключно для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко і м'ясо в живій вазі. Порядок обліку зазначених коштів визначається Кабінетом Міністрів України.

Пунктом 5 Порядку передбачено, що перерахування коштів сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними молоко та м'ясо в живій вазі здійснюється за платіжними дорученнями з поточного рахунку переробного підприємства за цінами відповідно до укладених договорів, а сум дотацій – з його небюджетного рахунку, відкритого в територіальному органі Державного казначейства України (далі – небюджетний рахунок), на окремі рахунки сільськогосподарських товаровиробників, які вони повинні відкрити в обслуговуючих банках протягом одного звітного періоду.

Відповідно до порядку перерахування суми коштів на небюджетний рахунок, визначеного абзацом третім цього пункту, переробні підприємства у кінці кожного робочого тижня перераховують половину зарахованої їм на поточний рахунок суми ПДВ, нарахованого на обсяги поставленої ними готової продукції. Остаточний розрахунок належної до перерахування на небюджетний рахунок суми ПДВ проводиться щомісяця відповідно до окремої податкової декларації.

Наведене свідчить, що джерелом формування коштів на небюджетному рахунку переробних підприємств, які в подальшому перераховуються на окремий рахунок сільськогосподарським товаровиробникам у вигляді дотацій, є частина ПДВ, обов'язок сплати якого до державного бюджету для платників податку встановлений законом. Отже, положеннями пункту 11.21 статті 11 Закону № 168/97-ВР та Порядку законодавець визначив для переробних підприємств особливості справляння ПДВ, нарахованого на обсяги поставленої готової продукції, виготовленої з поставлених сільськогосподарськими товаровиробниками молока та м'яса в живій вазі.

Саме тому згідно з абзацом четвертим пункту 5 Порядку визначено правові наслідки інших варіантів перерахування, а саме – перераховані безпосередньо з поточних рахунків переробних підприємств без зарахування на небюджетні рахунки суми коштів за рахунок сум ПДВ, що розраховуються переробними підприємствами за окремою податковою декларацією, не враховуються як дотації.

На користь цієї позиції свідчить і визначена Порядком супроводжувальна податкова документація щодо руху цих коштів (окрема податкова декларація, реєстр платіжних доручень на фактично зараховані на небюджетний рахунок кошти, виписка територіальних

органів Державного казначейства України з небюджетного рахунку), а також закріплення у ньому за органами державної податкової служби контрольною функцією щодо правильності визначення такими підприємствами сум ПДВ та їх перерахування за платіжними дорученнями на небюджетні рахунки.

Не перераховані на бюджетні рахунки суми ПДВ та виплати сум коштів, здійснені з небюджетних рахунків за призначенням з порушенням цього Порядку, відповідно до абзацу п'ятого пункту 5 Порядку вважаються такими, що використовуються не за цільовим призначенням і підлягають стягненню до державного бюджету. Згідно з абзацом третім пункту 7 Порядку не перераховані переробними підприємствами на окремі рахунки сільськогосподарських товаровиробників суми дотацій у строки, встановлені законодавством для сплати ПДВ до бюджету, вважаються такими, що використовуються не за цільовим призначенням і підлягають стягненню до державного бюджету.

Аналіз зазначених норм матеріального права, дає підстави колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійти висновку, що перерахування переробними підприємствами на окремі рахунки сільськогосподарських товаровиробників дотацій згідно з пунктом 11.21 статті 11 Закону № 168/97-ВР у розмірі, у строки та в установленому порядку є податковим зобов'язанням, невиконання якого тягне наслідки, передбачені цим Законом та прийнятим на підставі нього нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України.

(постанова Верховного Суду України від 8 жовтня 2013 року у справі № 21-239а13 доповідач Тітов Ю.Г.).

070.000.000 Податкові пільги

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень підпункту "є" підпункту 6.3.3 пункту 6.3 статті 6 Закону України від 22 травня 2003 року № 889-IV "Про податок з доходів фізичних осіб" (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 889-IV) щодо застосування податкової соціальної пільги.

Відповідно до підпункту "є" підпункту 6.3.3 пункту 6.3 статті 6 Закону № 889-IV податкова соціальна пільга не може бути застосована до інших доходів платника податку, якщо він отримує протягом звітного податкового місяця одночасно такі доходи, як доходи самозайнятої особи від підприємницької діяльності, а також іншої незалежної професійної діяльності.

Пунктом 1.2 статті 1 Закону № 889-IV встановлено, що дохід – це сума будь-яких коштів, вартість матеріального і нематеріального майна, інших активів, що мають вартість, у тому числі цінних паперів або деривативів, одержаних платником податку у власність або нарахованих на його користь, чи набутих незаконним шляхом у випадках, визначених цим Законом, протягом відповідного звітного податкового періоду з різних джерел як на території України, так і за її межами. Тобто, кваліфікуючою ознакою доходу є його вартісна ознака, а не факт реєстрації або навіть здійснення певного виду діяльності.

Проаналізувавши наведені норми права колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що податкова соціальна пільга стосується не спеціального статусу суб'єкта, а наявності об'єкта оподаткування, визначеного пунктом 1.2 статті 1 Закону № 889-IV, у зв'язку з чим у спірних відносинах зазначену норму щодо податкової соціальної пільги потрібно враховувати з точки зору наявності іншого доходу, а за відсутності такого і має застосовуватися податкова соціальна пільга.

(постанова Верховного Суду України від 19 листопада 2013 року у справі № 21-280а13 доповідач Терлецький О.О.).

110.000.000 Державне регулювання банківської діяльності

110.010.010 Загальні питання банківської діяльності

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 85 Закону України від 7 грудня 2000 року № 2121-III «Про банки та банківську діяльність» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 2121-III) щодо нарахування протягом дії мораторію штрафних санкцій.

Частиною одинадцятою статті 106 Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (у редакції чинній на час виникнення спірних відносин) передбачено, що виконавчими органами Пенсійного фонду за несвоєчасне повернення на банківські рахунки виконавчих органів Пенсійного фонду сум коштів, не використаних для здійснення пенсійних виплат, за умови своєчасного і в повному обсязі їх фінансування, на банки, які здійснюють виплату і доставку пенсій, накладається штраф у розмірі своєчасно не повернених сум пенсійних виплат. Аналогічний розмір штрафу за таке несвоєчасне повернення коштів визначено і в § 1 статті 6 розділу III договору від 3 січня 2008 року № 20 «Про зарахування і виплату пенсій та допомог через Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк (закрите акціонерне товариство)» (далі – договір).

З метою створення сприятливих умов для відновлення фінансового стану банку, який відповідав би встановленим цим Законом та нормативно-правовими актами Національного банку України вимогам, Національному банку України надано право введення мораторію на задоволення вимог кредиторів під час здійснення тимчасової адміністрації, але на строк не більше шести місяців (частина перша статті 85 Закону № 2121-III).

Відповідно до статті 2 вказаного Закону мораторій – це зупинення виконання банком майнових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), строк виконання яких настав до дня введення мораторію, та зупинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до прийняття рішення про введення мораторію.

Частиною другою статті 58 Закону № 2121-III встановлено, що банк не відповідає за невиконання або несвоєчасне виконання зобов'язань, зокрема, у разі оголошення мораторію на задоволення вимог кредиторів.

Протягом дії мораторію не нараховуються неустойка (штраф, пеня), інші фінансові (економічні) санкції за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань перед кредиторами та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) (пункт 2 частини третьої статті 85 Закону № 2121-III).

У справі, яка розглядається суди встановили, що правопорушення Банку щодо несвоєчасного повернення коштів на рахунок управління ПФУ мало місце під час дії мораторію на задоволення вимог кредиторів, введеного постановою Правління Національного Банку України від 7 жовтня 2008 року № 308 «Про призначення тимчасової адміністрації у АКБ «Промінвестбанку» з 7 жовтня 2008 року по 9 квітня 2009 року.

За таких обставин та з урахуванням наведеного, на думку колегії суддів Судової палати в адміністративних справах та Судової палати в господарських справах Верховного Суду України, нарахування протягом дії мораторію штрафних санкцій суперечить приписам статей 58, 85 Закону № 2121-III, а відтак управління ПФУ неправомірно застосувало до Банку штраф за несвоєчасне повернення коштів на банківські рахунки виконавчих органів Пенсійного фонду.

(постанова Верховного Суду України від 10 грудня 2013 року у справі № 21-224а13 доповідач Панталієнко П.В.)

130.000.000 Державне регулювання будівництва, містобудування та архітектури

130.010.000 Загальні питання будівництва

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 29 Закону України від 20 квітня 2000 року № 1699-III «Про планування та забудову територій» (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 1699-III) щодо віднесення газопроводу до об'єктів будівництва.

Згідно із Законом України від 14 жовтня 1994 року № 208/94-ВР «Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування» та Положенням про порядок накладення штрафів за правопорушення у сфері містобудування, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1995 року № 244 (далі – Положення) Інспекція державного архітектурно-будівельного контролю в Автономній Республіці Крим (далі – Інспекція) постановою № 162 наклала на Товариство штраф у розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (850 грн).

У преамбулі Закону № 1699-III визначено, що цей Закон встановлює правові та організаційні основи планування, забудови та іншого використання територій і спрямований на забезпечення сталого розвитку населених пунктів з урахуванням громадських і приватних інтересів.

Забудова територій полягає в розміщенні та здійсненні будівництва нових об'єктів, реконструкції, реставрації, капітального ремонту, впорядкування існуючих об'єктів містобудування, розширення та технічного переоснащення підприємств (далі – будівництво).

Розміщення об'єктів містобудування на території населених пунктів та за їх межами здійснюється відповідними органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень шляхом надання містобудівних умов і обмежень забудови земельної ділянки згідно із затвердженою містобудівною документацією, регіональними або місцевими правилами забудови (частина перша та друга статті 23 Закону № 1699-III).

Відповідно до частини першої статті 29 вказаного Закону дозвіл на виконання будівельних робіт – це документ, що засвідчує право замовника та підрядника на виконання підготовчих (якщо підготовчі роботи не були виконані раніше відповідно до дозволу на виконання підготовчих робіт) і будівельних робіт, підключення об'єкта будівництва до інженерних мереж та споруд.

Статтею 1 Закону України від 16 листопада 1992 року № 2780-XII «Про основи містобудування» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) передбачено, що містобудування (містобудівна діяльність) – це цілеспрямована діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян по створенню та підтриманню повноцінного життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проектування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію та реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури.

Статтею 3 цього Закону визначено, що об'єктами містобудування є: територія України та території її адміністративно-територіальних одиниць, їх частини та окремі земельні ділянки; функціональні території (зони) адміністративно-територіальних одиниць (житлової і громадської забудови, виробничі, рекреаційні, комунальні, охорони нерухомої культурної та природної спадщини та інші); будинки і споруди, їх комплекси; комунікації та споруди інженерної і транспортної інфраструктури; об'єкти архітектурної діяльності.

Відносини в галузі трубопровідного транспорту регулюються Законом України від 15 травня 1996 року № 192/96-ВР «Про трубопровідний транспорт» (далі – Закон № 192/96-ВР) та іншими нормативно-правовими актами України (стаття 37 Закону України від 10 листопада 1994 року № 232/94-ВР «Про транспорт»).

У розумінні Закону № 192/96-ВР об'єкти трубопровідного транспорту – це магістральні та промислові трубопроводи, включаючи наземні, надземні і підземні лінійні

частини трубопроводів, а також об'єкти та споруди, основне і допоміжне обладнання, що забезпечують безпечну та надійну експлуатацію трубопровідного транспорту.

Постановою від 20 травня 2009 року № 489, прийнятою відповідно до статті 27 Закону № 1699-III, Кабінет Міністрів України затвердив Порядок надання вихідних даних для проектування об'єктів містобудування, в якому, зокрема, визначив, що об'єкт містобудування – це окрема будівля або споруда, їх комплекси, комунікації та споруди інженерної і транспортної інфраструктур, об'єкт благоустрою, садово-паркової та ландшафтної архітектури, монументального і монументально-декоративного мистецтва.

Окрім того, на виконання приписів Закону № 1699-III Кабінет Міністрів України постановою від 30 вересня 2009 року № 1104 затвердив перелік будівельних робіт, на виконання яких дозвіл не вимагається. Такий вид будівельних робіт, про який йдеться у справі, що розглядається, до цього переліку не включено.

Отже, на думку колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, висновок касаційного суду про те, що газопровід не є об'єктом будівництва, не ґрунтується на вимогах чинного законодавства України.

(постанова Верховного Суду України від 22 жовтня 2013 року у справі № 21-216а13 доповідач Панталієнко П.В.).

150.000.000 Земельне законодавство.

150.040.000 Надання і вилучення земель

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень підпункту 3 пункту 2 розділу I Закону України від 21 січня 2010 року № 1826-VI «Про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд» (далі – Закон № 1826-VI) щодо дії зазначеної норми права в часі та застосування положень статті 152 Земельного кодексу України (далі – ЗК) і статті 16 Цивільного кодексу України щодо захисту прав та інтересів особи після оформлення відповідно до чинного законодавства права власності на земельну ділянку у разі виникнення спору.

16 лютого 2010 року набрав чинності Закон № 1826-V, яким, зокрема, статтю 7 Закону України від 16 червня 1992 року № 2456-XII «Про природно-заповідний фонд України» (далі – Закон № 2456-XII) після частини третьої доповнено новою частиною такого змісту: «Межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду встановлюються в натурі відповідно до законодавства. До встановлення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду в натурі їх межі визначаються відповідно до проектів створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду». У зв'язку з цим частини четверту і п'яту вважати відповідно частинами п'ятою і шостою (підпункт 3 пункту 2 розділу I Закону).

З урахуванням вимог частини першої статті 58 Конституції України колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що оскільки закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, то суд касаційної інстанції, ухвалюючи рішення, помилково застосував положення частини четвертої статті 7 Закону № 2456-XII, адже на час прийняття Селищною радою спірного рішення (7 грудня 2007 року) нова редакція вказаної норми матеріального права ще не діяла, а отже, й не могла бути врахована останньою. На час прийняття цього рішення межі Місхорського парку не були встановлені в натурі, а діючим на той момент законодавством не передбачалося визначення меж об'єктів природно-заповідного фонду на підставі проектів створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Окрім цього, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України наголошує на такому.

Відповідно до статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Конституційний Суд України в пункті 4 мотивувальної частини Рішення від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) вказав, що органи місцевого самоврядування, вирішуючи питання місцевого значення, представляючи спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, приймають нормативні та ненормативні акти. До нормативних належать акти, які встановлюють, змінюють чи припиняють норми права, мають локальний характер, розраховані на широке коло осіб та застосовуються неодноразово, а ненормативні акти передбачають конкретні приписи, звернені до окремого суб'єкта чи юридичної особи, застосовуються одноразово і після реалізації вичерпують свою дію.

Частиною першою статті 125 ЗК передбачено, що право власності та право постійного користування на земельну ділянку виникає після одержання її власником або користувачем документа, що посвідчує право власності чи право постійного користування земельною ділянкою, та його державної реєстрації.

Так, на підставі рішення Селищної ради від 7 грудня 2007 року № 616 ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 та ОСОБА_4 отримали відповідні державні акти на право власності на земельну ділянку, тобто зазначене рішення, яке є актом індивідуальної дії, вичерпало свою юридичну силу після реалізації, а саме: після одержання власниками земельної ділянки документів, що посвідчують право власності та його державної реєстрації.

Крім цього, суди встановили, що на час звернення позивача до суду та розгляду справи єдиним власником та добросовісним набувачем цієї земельної ділянки є ОСОБА_5, яка набула право власності на підставі договору купівлі-продажу від 26 серпня 2008 року № 3083 та отримала державний акт від 10 лютого 2009 року № 524767, який це право посвідчує.

Таким чином, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що після оформлення відповідно до чинного законодавства права власності на земельну ділянку виник спір про право цивільне, а відтак і захищати свої права та інтереси особи повинні у способи, визначені у статтях 152 ЗК та 16 Цивільного кодексу України.

(постанова Верховного Суду України від 1 жовтня 2013 року у справі № 21-228a13 доповідач Панталієнко П.В.).

2. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 207 Земельного кодексу України (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – ЗК) та пункту 4 Порядку визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 року № 1279 (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Порядок, постанова № 1279 відповідно) щодо відшкодування збитків та компенсацію втрат сільськогосподарського й лісогосподарського виробництва у разі вилучення сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським і лісогосподарським виробництвом.

Відповідно до частини першої статті 207 ЗК втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва включають втрати сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників, а також втрати, завдані обмеженням у землекористуванні та погіршенням якості земель.

Під втратами сільськогосподарського й лісогосподарського виробництва слід розуміти зміну цільового призначення сільськогосподарських угідь, лісових земель та ділянок під чагарниками в зв'язку з необхідністю їх використання для несільськогосподарських потреб, а також неможливість використання земельної ділянки в повному обсязі у зв'язку із встановленням обмежень у землекористуванні та погіршенням якості земель.

Закріплені в ЗК норми щодо відшкодування втрат сільськогосподарського й лісогосподарського виробництва спрямовані на забезпечення раціонального використання і

охорони особливо цінних земель сільськогосподарського призначення та земель лісового фонду з метою збереження їх кількісного і якісного стану. Відшкодування втрат передбачає компенсацію суспільству негативних наслідків соціально-економічного, екологічного характеру, що настають внаслідок переведення особливо цінних земель сільськогосподарського призначення та лісового фонду в інші категорії земель, а також у разі обмеження землекористування чи погіршення якості земель як національного надбання, що перебуває під особливою охороною держави.

Відшкодування втрат сільськогосподарського й лісогосподарського виробництва здійснюється незалежно від того, в якій власності перебувають зазначені угіддя. Важливим є те, що рілля, багаторічні насадження, перелоги, сінокоси, пасовища, лісові землі та землі під чагарниками втрачають свою функцію головного засобу виробництва в сільському й лісовому господарстві та вибувають з господарського обороту, або ж погіршується їхня якість чи встановлюється обмежений режим їхнього використання за цільовим призначенням.

Постановою № 1279 регулюється порядок визначення втрат, які розраховуються на основі затверджених нормативів. Пунктом 4 Порядку передбачено, що відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва, спричинених вилученням сільськогосподарських і лісових угідь для цілей, не пов'язаних із веденням сільського і лісового господарства, провадиться юридичними і фізичними особами в двомісячний термін після затвердження в установленому порядку проекту відведення їм земельних ділянок, а у випадках поетапного освоєння відведених угідь для добування корисних копалин відкритим способом – у міру їх фактичного надання.

Статтею 208 ЗК передбачено вичерпний перелік випадків, коли особа звільняється від відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва.

Наведений у цій статті перелік функціонального використання земельних ділянок є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню.

З урахуванням викладеного, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку про те, що в разі вилучення сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським і лісогосподарським виробництвом, крім викупу земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, чинне законодавство передбачає обов'язкове відшкодування збитків та компенсацію втрат сільськогосподарського й лісогосподарського виробництва.

(постанова Верховного Суду України від 22 жовтня 2013 року у справі № 21-313а13 доповідач Гусак М.Б.).

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 118 Земельного кодексу України (в редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – ЗК) щодо процедури відведення земельної ділянки.

Відповідно до частини першої статті 116 ЗК громадяни та юридичні особи набувають права власності та права користування земельними ділянками із земель державної або комунальної власності за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень, визначених цим Кодексом або за результатами аукціону.

Згідно з положеннями частини шостої статті 118 ЗК громадяни, зацікавлені в одержанні безоплатно у власність земельної ділянки із земель державної або комунальної власності для ведення фермерського господарства, ведення особистого селянського господарства, ведення садівництва, будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибної ділянки), індивідуального дачного будівництва, будівництва індивідуальних гаражів у межах норм безоплатної приватизації, подають клопотання до відповідної районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради за місцезнаходженням земельної ділянки. У клопотанні зазначаються цільове призначення земельної ділянки та її

орієнтовні розміри. До клопотання додаються графічні матеріали, на яких зазначено бажане місце розташування земельної ділянки, погодження землекористувача (у разі вилучення земельної ділянки, що перебуває у користуванні інших осіб) та документи, що підтверджують досвід роботи у сільському господарстві або наявність освіти, здобутої в аграрному навчальному закладі (у разі надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства). У разі якщо земельна ділянка державної власності розташована за межами населених пунктів і не входить до складу певного району, заява подається до Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

Частиною сьомою вказаної статті ЗК встановлено, що Рада міністрів Автономної Республіки Крим, районна, Київська чи Севастопольська міська державна адміністрація або сільська, селищна, міська рада розглядає клопотання у місячний строк і дає дозвіл на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки або надає мотивовану відмову у його наданні. Підставою відмови у наданні такого дозволу може бути лише невідповідність місця розташування об'єкта вимогам законів, прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, генеральних планів населених пунктів та іншої містобудівної документації, схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень, проектів землеустрою щодо впорядкування територій населених пунктів, затверджених у встановленому законом порядку.

Проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки розробляється за замовленням громадян особами, які мають відповідні дозволи (ліцензії) на виконання цих видів робіт, у строки, що обумовлюються угодою сторін.

Відповідно до частини восьмої статті 118 ЗК розроблений проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки подається Комісії з розгляду питань, пов'язаних з погодженням документації із землеустрою (далі – Комісія).

Комісія протягом трьох тижнів з дня одержання проекту надає відповідному органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування свій висновок щодо погодження проекту або відмови у його погодженні. У разі відмови у погодженні проект повертається заявнику у зазначений у цій частині строк.

Підставою відмови у погодженні проекту може бути лише невідповідність його положень вимогам законів та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

У разі якщо проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки підлягає обов'язковій державній експертизі землевпорядної документації, погоджений проект подається Комісією до відповідного органу земельних ресурсів для здійснення такої експертизи.

Відповідно до частини дев'ятої статті 118 ЗК Рада міністрів Автономної Республіки Крим, районна, Київська чи Севастопольська міська державна адміністрація або сільська, селищна, міська рада у двотижневий строк з дня отримання погодженого проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки (а в разі необхідності здійснення обов'язкової державної експертизи землевпорядної документації згідно із законом – після отримання позитивного висновку такої експертизи) приймає рішення про затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та надання її у власність.

Відмова органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування у передачі земельної ділянки у власність або залишення клопотання без розгляду можуть бути оскаржені до суду.

У разі відмови органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування у передачі земельної ділянки у власність або залишення заяви без розгляду питання вирішується в судовому порядку (частини десята, одинадцята статті 118 ЗК).

Системний аналіз наведених норм права дає підстави вважати, що ними встановлені підстави, порядок, строки передачі земельної ділянки у власність громадян та органи, уповноважені розглядати ці питання. Вони передбачають, зокрема, що для передачі земельної ділянки у власність зацікавлена особа звертається до відповідних органів із заявами для отримання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та для надання її у власність, за результатами розгляду яких визначені в

статті 118 ЗК органи приймають одне з відповідних рішень. Отримання дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки не означає позитивного рішення про надання її у власність.

У подальшому були внесені зміни до цієї статті, які направлені на спрощення процедури відведення земельних ділянок у власність, зокрема запроваджено принцип мовчазної згоди на етапі отримання дозволу на розроблення документації із землеустрою, оскільки у випадку бездіяльності суб'єкта владних повноважень, внаслідок якої протягом місяця не розглянута заява про надання дозволу на виготовлення проектної документації, заявник має право здійснити замовлення проекту відведення земельної ділянки.

У справі, що розглядається, касаційний суд дійшов висновку, що питання розгляду заяв (клопотань) щодо безоплатного отримання земельної ділянки віднесено до компетенції Головного управління земельних ресурсів виконавчого органу Київради (Київської міської державної адміністрації) (далі – ГУ земельних ресурсів). З цього приводу слід зазначити таке.

До повноважень Київської і Севастопольської міських рад у галузі земельних відносин на їх території належить передача земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб відповідно до цього Кодексу (пункт «б» статті 9 ЗК).

Згідно зі статтею 26 Закону України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі – Закон № 280/97-ВР) виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються, зокрема, питання регулювання земельних відносин.

Наведені норми встановлюють право Київради передавати земельні ділянки комунальної власності у власність громадян.

Відповідно до частини другої статті 118 та частини другої статті 140 Конституції України особливості здійснення виконавчої влади і місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Так, Закон України від 15 січня 1999 року № 401-XIV «Про столицю України – місто-герой Київ» визначає спеціальний статус міста Києва як столиці України, особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у місті відповідно до Конституції України та законів України.

Офіційне тлумачення окремих положень цього Закону надав Конституційний Суд України, зокрема, Рішенням від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003. Цей Суд зазначив, що Київська міська державна адміністрація є єдиним в організаційному відношенні органом, який виконує функції виконавчого органу Київради та паралельно функції місцевого органу виконавчої влади. З питань, віднесених до відання місцевого самоврядування, цей орган підзвітний і підконтрольний Київradі, а з питань здійснення повноважень у сфері виконавчої влади – Кабінету Міністрів України.

Згідно з підпунктом 8 пункту «б» частини першої статті 33 Закону № 280/97-ВР до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать делеговані повноваження, зокрема підготовка висновків щодо надання або вилучення в установленому законом порядку земельних ділянок, що проводиться органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Відповідно до підпункту 3.12 пункту 3 Положення про Головне управління земельних ресурсів виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), затвердженого рішенням Київради від 19 грудня 2002 року № 182/342 (в редакції, чинній на час виникнення спірних відносин), ГУ земельних ресурсів відповідно до покладених на нього завдань, зокрема, готує та подає в установленому порядку проекти рішень Київради, розпоряджень Київського міського голови, розпорядження виконавчого органу Київради (Київської міської державної адміністрації), а також подає свої висновки з питань передачі земельних ділянок у власність громадян та юридичних осіб.

Згідно з положеннями статей 6, 11 Тимчасового порядку передачі (надання) земельних ділянок у користування або у власність у місті Києві, затвердженого рішенням Київради від 15 липня 2004 року № 457/1867 (чинного на час виникнення спірних відносин), ГУ земельних ресурсів готує проекти рішень Київради про надання дозволу на розроблення

документації із землеустрою (або проект відмови у наданні такого дозволу) та про надання (або відмову у наданні) земельної ділянки у власність.

Виходячи з аналізу наведених норм слід зазначити, що ГУ земельних ресурсів уповноважене готувати висновки щодо надання земельних ділянок в установленому законом порядку.

На підставі наведеного вище колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що рішення про надання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та про надання її у власність приймають органи, визначені в статті 118 ЗК. Їхня бездіяльність не перешкоджає процесу відведення земельної ділянки, оскільки здійснення замовлення на виготовлення проектної документації можливе без отримання дозволу на її виготовлення.

Надання земельної ділянки або відмова у її наданні здійснюється виключно органами, визначеними у статті 118 ЗК. Рішення, дію або бездіяльність цих органів щодо надання земельних ділянок може бути оскаржено до суду.

(постанова Верховного Суду України від 10 грудня 2013 року у справі № 21-358a13 доповідач Кривенко В.В.)

150.050.000 Плата за землю. Земельний податок. Орендна плата.

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 7 Закону України від 3 липня 1992 року № 2535-ХІІ «Про плату за землю» (далі – Закон № 2535-ХІІ) та пункт 2 рішення Київської міської ради (далі – Міськрада) від 25 грудня 2008 року № 944/944 «Про врегулювання питання користування земельними ділянками в м. Києві» (далі – рішення Міськради) щодо відсутності компетенції Міськради на визначення інших категорій платників та іншого розміру плати за землю ніж ті, які встановлені законами.

Відповідно до пункту 8 статті 14 Закону України від 25 червня 1991 року № 1251-ХІІ «Про систему оподаткування» (який був чинний на час виникнення спірних відносин) до загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) належить, зокрема, плата за землю (земельний податок, а також орендна плата за земельні ділянки державної і комунальної власності).

Частиною першою статті 2 Закону № 2535-ХІІ передбачено, що використання землі в Україні є платним. Плата за землю справляється у вигляді земельного податку або орендної плати, що визначається залежно від грошової оцінки земель.

Відповідно до частин другої та четвертої цієї ж статті власники земельних ділянок, земельних часток (паїв) та землекористувачі, крім орендарів та інвесторів, сплачують земельний податок. За земельні ділянки, надані в оренду, справляється орендна плата.

Отже, законодавець виокремив два різновиди плати за землю: земельний податок та орендну плату.

Ставки земельного податку з земель, грошову оцінку яких встановлено, встановлюються у розмірі одного відсотка від їх грошової оцінки, за винятком земельних ділянок, зазначених у частинах п'ятій–десятій цієї статті та частині другій статті 6 цього Закону (частина перша статті 7 Закону № 2535-ХІІ).

Розмір орендної плати за земельні ділянки, які перебувають у державній або комунальній власності, визначений статтею 21 Закону України від 6 жовтня 1998 року № 161-ХІV «Про оренду землі» (далі – Закон № 161-ХІV).

Водночас необхідною умовою справляння плати за землю у вигляді орендної плати є наявність договірних відносин, оформлених відповідно до чинного законодавства, зокрема Закону № 161-ХІV.

У справі, яка розглядається, суди встановили, що позивач є землекористувачем у Святошинському районі м. Києва земельної ділянки площею 17 208, 1 кв. метра (землі змішаного використання) по вул. Пшенична, 8. Документи, що посвідчують право власності

чи право оренди на зазначену земельну ділянку в установленому законом порядку, не оформлено, грошову оцінку земельної ділянки проведено.

За таких обставин колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що позивач як землекористувач правомірно відповідно до статті 14 Закону № 2535-ХІІ розрахував і сплатив земельний податок у розмірі одного відсотка грошової оцінки земельної ділянки, як це передбачено частиною першою статті 7 цього ж Закону, а не у розмірі трьох відсотків, як це передбачено статтею 21 Закону № 161-ХІV.

Крім цього, колегія суддів не може погодитись із висновком суду касаційної інстанції про наявність у Міськради повноважень встановлювати або змінювати ставки земельного податку з огляду на те, що частиною другою статті 4 Закону № 2535-ХІІ передбачена пряма заборона встановлювати або змінювати ставки земельного податку, порядок обчислення і сплати земельного податку іншими законодавчими актами, крім як цим Законом. Єдиним же органом законодавчої влади в Україні, який уповноважений приймати закони, як це визначено у Конституції України, є Верховна Рада України.

Натомість пунктом 2 рішення Міськрада встановила, що з 1 квітня 2009 року плата за земельні ділянки (крім земель, які використовуються державними та комунальними підприємствами, установами, організаціями для ведення лісового господарства, для водогосподарських потреб, та земель, зайнятих зеленими насадженнями загального користування, житловим фондом, об'єктами інженерно-транспортної інфраструктури, крім присадибних і садових земельних ділянок, а також визначених Міськрадою земельних ділянок, які використовуються підприємствами, що забезпечують життєдіяльність міста, та земельних ділянок, щодо яких Міськрадою прийняті рішення про їх передачу у власність або в користування, але документи, що посвідчують права на такі земельні ділянки, не зареєстровані), які використовуються суб'єктами господарської діяльності, але право власності на які або право оренди яких у встановленому законодавством порядку не оформлено (не переоформлено), справляється в розмірі мінімальної річної орендної плати за земельні ділянки, встановленої статтею 21 Закону № 161-ХІV.

Проаналізувавши положення законів № 2535-ХІІ та № 161-ХІV, колегія суддів дійшла висновку, що визначення інших категорій платників та іншого розміру плати за землю, ніж встановлені цими законодавчими актами, до повноважень Міськради не відноситься, приймаючи це рішення остання діяла з перевищенням владних повноважень.

Крім того, рішення Міськради є підзаконним нормативним актом, яке суперечить приписам Закону № 2535-ХІІ, а отже, виходячи із пріоритету дії законів над підзаконними нормативними актами, застосуванню підлягає саме останній.

(постанова Верховного Суду України від 12 листопада 2013 року у справі № 21-285а13 доповідач Панталієнко П.В.)

2. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статей 2, 4, 7 Закону України від 3 липня 1992 року № 2535-ХІІ «Про плату за землю» (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 2535-ХІІ), пунктів 34, 35 статті 26 Закону України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 280/97-ВР), статті 14 Закону України від 25 червня 1991 року № 1251-ХІІ «Про систему оподаткування» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 1251-ХІІ) стосовно повноважень органів місцевого самоврядування у частині диференціації та затвердження ставок земельного податку.

Відповідно до частини другої статті 14 Закону № 1251-ХІІ загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі) встановлюються Верховною Радою України і справляються на всій території України.

До загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) згідно з пунктом 8 частини першої статті 14 Закону № 1251-ХІІ належить плата за землю (земельний податок, а також орендна плата за земельні ділянки державної і комунальної власності).

Розміри та порядок плати за використання земельних ресурсів, а також відповідальність платників та контроль за правильністю обчислення і справляння земельного податку визначає Закон № 2535-ХІІ.

Ставка податку – законодавчо визначений річний розмір плати за одиницю площі оподаткованої земельної ділянки (стаття 1 Закону № 2535-ХІІ).

Ставки земельного податку, порядок обчислення і сплати земельного податку не можуть встановлюватись або змінюватись іншими законодавчими актами, крім вказаного вище Закону. Зміни і доповнення до цього Закону вносяться не пізніше ніж за три місяці до початку нового бюджетного року і набирають чинності з початку нового бюджетного року (стаття 4 Закону № 2535-ХІІ).

Частиною першою статті 7 зазначеного Закону встановлено, що ставки земельного податку з земель, грошову оцінку яких встановлено, встановлюються у розмірі одного відсотка від їх грошової оцінки, за винятком земельних ділянок, зазначених у частинах п'ятій–десятій цієї статті та частині другій статті 6 цього Закону.

У свою чергу, частиною п'ятою статті 7 Закону № 2535-ХІІ передбачено, що ставки земельного податку за земельні ділянки (за винятком сільськогосподарських угідь) диференціюють та затверджують відповідні сільські, селищні, міські ради виходячи із середніх ставок податку, функціонального використання та місцезнаходження земельної ділянки, але не вище ніж у два рази від середніх ставок податку з урахуванням коефіцієнтів, встановлених частинами другою і третьою цієї статті.

Згідно з пунктами 34, 35 статті 26 Закону № 280/97-ВР до виключної компетенції сільських, селищних, міських рад належить вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин та затвердження відповідно до закону ставок земельного податку.

На підставі системного аналізу зазначених норм колегія суддів дійшла такого правового висновку.

Земельний податок є загальнодержавним податком, ставки якого, порядок обчислення і сплати можуть встановлюватись і змінюватись виключно Законом № 2535-ХІІ. Органи місцевого самоврядування наділені повноваженнями диференціювати та затверджувати ставки земельного податку в межах, встановлених цим Законом.

Як установили суди у справі, що розглядається, ТОВ є землекористувачем земельної ділянки комунальної власності, грошову оцінку якої встановлено. ДП, приймаючи повідомлення-рішення, керувалася рішенням Міськради, яким встановлено земельний податок у розмірі вищому, ніж передбачено Законом № 2535-ХІІ, що є порушенням податкового законодавства.

(постанова Верховного Суду України від 12 листопада 2013 року у справі № 21-299а13 доповідач Кривенда О.В.).

170.000.000 Державне регулювання транспорту

170.070.000 Автомобільний транспорт

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень Правил державної реєстрації та обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів та мотоколясок, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1998 року № 1388 (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Правила), статті 34 Закону України від 30 червня 1993 року № 3353-ХІІ «Про дорожній рух» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), Правил ввезення транспортних засобів на територію України, затверджених

постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 1994 року № 341 (чинних на час виникнення спірних правовідносин) щодо правомірності відмови у реєстрації транспортних засобів у разі встановлення факту несплати митних платежів чи підробки документів про їх сплату.

Відповідно до частини другої статті 34 Закону України від 30 червня 1993 року № 3353-XII «Про дорожній рух» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) державна реєстрація і облік транспортних засобів здійснюються органами ДАІ МВС, а їх порядок установлюється Кабінетом Міністрів України.

Згідно з пунктом 3 Правил державна реєстрація транспортних засобів здійснюється органами ДАІ МВС з метою контролю за відповідністю конструкції та технічного стану транспортних засобів (далі – ТЗ) встановленим в Україні вимогам стандартів, правил і нормативів, дотриманням вимог законодавства, що визначає порядок сплати податків, внесення інших обов'язкових платежів, використання ТЗ в умовах воєнного та надзвичайного стану, а також для забезпечення їх обліку та попередження протиправних дій щодо них.

Відповідно до пункту 8 Правил реєстрація ТЗ здійснюється, зокрема, на підставі документів, що посвідчують правомірність його придбання. Правомірність придбання ТЗ підтверджується документами, скріпленими підписом відповідної посадової особи і печаткою, виданими суб'єктами підприємницької діяльності, які реалізують ТЗ та видають довідки-рахунки, митними органами, судами, нотаріусами, органами соціального захисту населення, підприємствами-виробниками ТЗ та підрозділами ДАІ, а також угодами, укладеними на товарних біржах.

Реєстрація ТЗ проводиться за умови сплати їх власниками передбачених законодавством податків, а також внесення в установленому порядку платежів за огляд ТЗ, реєстрацію, перереєстрацію та зняття їх з обліку, відшкодування вартості бланків реєстраційних документів та номерних знаків. Реєстрація ТЗ скасовується в разі встановлення факту, що документи, які посвідчують особу власника, підтверджують правомірність придбання ТЗ або право на користування та розпорядження ним, є фіктивними чи підробленими. Реєстрація ТЗ також скасовується у разі встановлення факту знищення, фальсифікації або підроблення ідентифікаційних номерів його складових частин.

Згідно з пунктами 8, 9 Правил ввезення транспортних засобів на територію України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 1994 року № 341 (чинних на час виникнення спірних відносин), усі ТЗ, що ввозяться на територію України, підлягають митному оформленню в порядку, встановленому чинним законодавством. Увезені в Україну ТЗ реєструються в органах ДАІ на підставі належним чином оформлених і виданих митними органами вантажних митних декларацій (для юридичних осіб), посвідчень про реєстрацію ТЗ (для громадян) або завірених митними органами довідок-рахунків (для юридичних осіб та громадян). У разі коли ТЗ експлуатувалися за межами України і були зареєстровані у відповідних органах іноземної держави, обов'язковим є подання до органів ДАІ реєстраційних документів цієї держави.

Згідно з пунктом 30 Правил ТЗ (складові частини, що мають ідентифікаційні номери), ввезені в Україну фізичними особами, підлягають реєстрації на підставі заяв власників і виданих митними органами посвідчень на їх реєстрацію в підрозділах ДАІ із зазначенням відомостей про сплату мита, заборону відчуження, дати зворотного вивезення.

Відповідно до пункту 41 Правил зняття з обліку ТЗ здійснюється після їх огляду в підрозділі ДАІ на підставі заяви власника з поданням документа, що посвідчує його особу.

У разі виявлення ТЗ, зареєстрованого в підрозділі ДАІ, у тому числі тимчасово, за фіктивними чи підробленими документами або такого, що розшукується правоохоронними органами України в зв'язку з угоном чи крадіжкою, працівники підрозділу ДАІ в установленому порядку оформляють відповідні документи, знімають незаконно зареєстрований ТЗ з обліку з внесенням відмітки про це до свідоцтва про реєстрацію та вилученням номерних знаків і передають усі матеріали до відповідних органів внутрішніх справ для подальшого проведення розслідування. Такий ТЗ поміщається на майданчику для

затриманого транспорту. Якщо виявлено підроблення митних документів, їх ксерокопії з відповідним поясненням надсилаються до митного органу, у зоні діяльності якого постійно або тимчасово проживає особа, за якою було зареєстровано ТЗ.

На підставі системного аналізу зазначених норм права, колегія суддів дійшла такого правового висновку.

Усі ТЗ, що ввозяться на територію України, підлягають митному оформленню в порядку, встановленому чинним законодавством.

Здійснюючи державну реєстрацію ТЗ, увезених із-за кордону, органи ДАІ МВС наділені повноваженнями щодо перевірки сплати мита та інших податків (зборів), передбачених законодавством при імпорті автомобілів.

При цьому наявність документів про внесення зазначених платежів є обов'язковою умовою реєстрації таких ТЗ в органах ДАІ.

У разі відсутності відомостей про сплату мита та інших податків (зборів), передбачених законодавством при імпорті автомобілів, або встановлення факту, що документи, які підтверджують їх сплату, є фіктивними чи підробленими, органи ДАІ відмовляють у реєстрації ТЗ, а якщо такий факт встановлено в період експлуатації автомобіля після його реєстрації, відповідно до пункту 8 Правил скасовують реєстрацію незалежно від того, хто є власником автомобіля – особа, що придбала за кордоном та ввезла в Україну цей транспортний засіб, чи інша особа, яка набула право власності на нього в подальшому.

Якщо ТЗ знімається з обліку і при цьому виявляється, що він був зареєстрований в підрозділі ДАІ за фіктивними чи підробленими документами, зокрема документами про сплату мита, працівники підрозділу ДАІ відповідно до пункту 41 Правил знімають незаконно зареєстрований ТЗ з обліку з внесенням відмітки про це до свідоцтва про реєстрацію та вилученням номерних знаків і передають усі матеріали до відповідних органів внутрішніх справ для подальшого проведення розслідування, а ксерокопії підроблених митних документів з відповідним поясненням надсилаються до митного органу, у зоні діяльності якого постійно або тимчасово проживає особа, за якою було зареєстровано ТЗ.

Таким чином, дії органів ДАІ щодо відмови в реєстрації ТЗ, увезених із-за кордону для постійного користування, чи скасуванні такої реєстрації у разі встановлення факту несплати митних платежів чи підробки документів про їх сплату, незалежно від того, на кому лежить обов'язок сплатити зазначені платежі, є правомірними.

(постанова Верховного Суду України від 22 жовтня 2013 року у справі № 21-104a13 доповідач Кривенда О.В.).

200.000.000 Державне регулювання житлово-комунального господарства

200.010.000 Управління житловим фондом

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статей 7, 8 Житлового кодексу Української РСР (далі – ЖК) та статті 30 Закону України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі – Закон № 280/97-ВР) щодо умов необхідних для переведення житлових приміщень (квартир), що належать на праві власності юридичним або фізичним особам, у нежитлові.

Відповідно до статті 4 ЖК житловий фонд утворюють жилі будинки, а також жилі приміщення в інших будівлях, що знаходяться на території Української РСР. Житловий фонд включає: жилі будинки і жилі приміщення в інших будівлях, що належать державі (державний житловий фонд); жилі будинки і жилі приміщення в інших будівлях, що належать колгоспам та іншим кооперативним організаціям, їх об'єднанням, профспілковим та іншим громадським організаціям (громадський житловий фонд); жилі будинки, що

належать житлово-будівельним кооперативам (фонд житлово-будівельних кооперативів); жилі будинки (частини будинків), квартири, що належать громадянам на праві приватної власності (приватний житловий фонд); квартири в багатоквартирних жилих будинках, садибні (одноквартирні) жилі будинки, а також жилі приміщення в інших будівлях усіх форм власності, що надаються громадянам, які відповідно до закону потребують соціального захисту (житловий фонд соціального призначення).

До житлового фонду включаються також жилі будинки, що належать державно-колгоспним та іншим державно-кооперативним об'єднанням, підприємствам і організаціям. Відповідно до Основ житлового законодавства Союзу РСР і союзних республік до цих будинків застосовуються правила, встановлені для громадського житлового фонду.

До житлового фонду не входять нежилі приміщення в жилих будинках, призначені для торговельних, побутових та інших потреб непромислового характеру.

У статтях 7 та 8 ЖК, на які посилалися суди касаційної інстанції у своїх рішеннях, зазначено, що непридатні для проживання жилі будинки і жилі приміщення переобладнуються для використання в інших цілях або такі будинки зносяться за рішенням виконавчого комітету обласної, міської (міста республіканського підпорядкування) Ради народних депутатів.

Непридатні для проживання жилі приміщення в будинках житлово-будівельних кооперативів може бути переобладнано в нежилі за рішенням загальних зборів членів кооперативу, затвердженим виконавчим комітетом районної, міської, районної в місті Ради народних депутатів.

Порядок обстеження стану жилих будинків з метою встановлення їх відповідності санітарним і технічним вимогам та визнання жилих будинків і жилих приміщень непридатними для проживання встановлюється Радою Міністрів Української РСР.

Переведення придатних для проживання жилих будинків і жилих приміщень у будинках державного і громадського житлового фонду в нежилі, як правило, не допускається. У виняткових випадках переведення жилих будинків і жилих приміщень у нежилі може здійснюватися за рішенням органів, зазначених у частині другій статті 7 цього Кодексу.

Переведення жилих будинків і жилих приміщень відомчого і громадського житлового фонду в нежилі провадиться за пропозиціями відповідних міністерств, державних комітетів, відомств і центральних органів громадських організацій.

Переведення жилих будинків і жилих приміщень, що належать колгоспам, у нежилі здійснюється за рішенням загальних зборів членів колгоспу або зборів уповноважених.

Переведення жилих будинків житлово-будівельних кооперативів у нежилі не допускається.

Відповідно до статті 383 Цивільного кодексу України власник житлового будинку, квартири має право використовувати помешкання для власного проживання, проживання членів своєї сім'ї, інших осіб і не має права використовувати його для промислового виробництва.

Власник квартири може на свій розсуд здійснювати ремонт і зміни у квартирі, наданій йому для використання як єдиного цілого, – за умови, що ці зміни не призведуть до порушень прав власників інших квартир у багатоквартирному житловому будинку та не порушать санітарно-технічних вимог і правил експлуатації будинку.

Аналіз наведених норм зазначеного Кодексу дає підстави вважати, що власник квартири не має права використовувати її для промислового виробництва. Він має право на свій розсуд здійснювати ремонт і зміни у квартирі, наданій йому для використання як єдиного цілого, – за умови, що ці зміни не призведуть до порушень прав власників інших квартир у багатоквартирному житловому будинку та не порушать санітарно-технічних вимог і правил експлуатації будинку.

Статтею 30 Закону № 280/97-ВР визначено повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку. Зокрема, до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать управління

об'єктами житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації, необхідного рівня та якості послуг населенню.

Аналіз зазначеної норми права дає підстави вважати, що виконавчі органи сільських, селищних, міських рад здійснюють безпосереднє управління лише житловим фондом, який віднесений до комунальної власності. В усіх інших випадках вони надають відповідні дозволи, здійснюючи при цьому контроль за дотриманням прав власників інших квартир у багатоквартирному житловому будинку.

Вказані норми не передбачають обмежень в переведенні в нежилі приміщення для непромислового виробництва жилих приміщень приватного житлового фонду, а тому наведені у заяві доводи про те, що суд у справі, що розглядається, неправильно застосував статті 7, 8 ЖК та статтю 30 Закону № 280/97-ВР, є безпідставними.

На підставі наведеного вище колегія суддів Судової палати в адміністративних справах і Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що виконавчі органи сільських, селищних, міських рад вправі вирішувати питання переведення житлових приміщень (квартир), що належать на праві власності юридичним або фізичним особам, у нежитлові за умови, що проведені зміни не призведуть до порушень прав власників інших квартир у багатоквартирному житловому будинку та не порушать санітарно-технічних вимог і правил експлуатації будинку.

(постанова Верховного Суду України від 5 листопада 2013 року у справі № 21-360a13 доповідач Кривенко В.В.).

210.000.000 Митне законодавство

210.040.000 Митний контроль

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статей 266–273 Митного кодексу України (далі – МК) та пункту 11 Порядку декларування митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України, та подання відомостей для її підтвердження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 року № 1766 (далі – Порядок декларування) щодо особливостей визначення митної вартості товару, у випадках, коли у митного органу виникли обґрунтовані сумніви у достовірності заявленої митної вартості товару, в тому числі й на підставі інформації спеціалізованих програмно-інформаційних комплексах Єдиної автоматизованої системи Державної митної служби України (далі – ЄАС).

Згідно зі статтею 266 МК визначення митної вартості товарів, які імпортуються в Україну, можна здійснювати за такими методами: 1) за ціною договору щодо товарів, які імпортуються (вартість операції); 2) за ціною договору щодо ідентичних товарів; 3) за ціною договору щодо подібних (аналогічних) товарів; 4) на основі віднімання вартості; 5) на основі додавання вартості (обчислена вартість); 6) резервного.

Основним є метод визначення митної вартості товарів за ціною договору щодо товарів, які імпортуються (вартість операції).

Якщо митна вартість не може бути визначена за першим методом, проводиться процедура консультацій між митним органом та декларантом з метою обґрунтованого вибору підстав для визначення митної вартості. У ході таких консультацій митний орган та декларант можуть здійснити обмін наявною у кожного з них інформацією за умови додержання вимог щодо її конфіденційності.

У разі неможливості визначення митної вартості товарів, які імпортуються в Україну, за основу може братися ціна, за якою оцінювані ідентичні або подібні (аналогічні) товари були продані в Україні не пов'язаному з продавцем покупцю.

При цьому кожний наступний метод застосовується, якщо митна вартість товарів не може бути визначена шляхом застосування попереднього методу.

Згідно з пунктом 11 Порядку декларування для підтвердження митної вартості товарів на вимогу митного органу декларант зобов'язаний подати додаткові документи за наведеним у цьому пункті переліком.

На думку колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, аналіз статті 266 МК, а також положень Порядку здійснення контролю за правильністю визначення митної вартості товарів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2008 року № 339 (далі – Порядок здійснення контролю) та Порядку декларування дає підстави вважати, що митні органи мають виключну компетенцію в питаннях перевірки, контролю правильності обчислення декларантом та визначення митної вартості.

Порядком здійснення контролю передбачено, що послідовність дій посадових осіб митного органу під час здійснення митного контролю і митного оформлення товарів визначається Держмитслужбою.

Відповідно до пункту 3 наказу Держмитслужби від 24 червня 2009 року № 602, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 21 липня 2009 року за № 669/16685, яким затверджено порядок роботи посадових осіб митного органу при здійсненні контролю за правильністю визначення митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України, передбачено, що під час здійснення контролю за правильністю визначення митної вартості товарів та прийнятті рішень як джерело інформації використовуються спеціалізовані програмно-інформаційні комплекси ЄАС.

Враховуючи вищенаведені норми матеріального права, колегія суддів дійшла висновку, що наявність у ЄАС інформації про іншу митну вартість ідентичних або аналогічних товарів може бути підставою для витребування у декларанта додаткових документів для підтвердження митної вартості.

За таких обставин, відмовляючи позивачу у митному оформленні товарів за першим методом, Митниця діяла в межах повноважень та у спосіб, визначений чинним законодавством України, і мала підстави для обґрунтованого сумніву у правильному визначенні митної вартості товару декларантом.

У зв'язку з тим, що декларант не надав митниці документів, визначених у вантажній митній декларації, що є його обов'язком, Митниця правильно застосувала третій метод визначення митної вартості, мотивувавши неможливість застосування попередніх.

(постанова Верховного Суду України від 15 жовтня 2013 року у справі № 21-270а13 доповідач Панталієнко П.В.).

210.110.000 Митні пільги

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень пункту «о» частини першої статті 19 Закону України від 5 лютого 1992 року № 2097-XII «Про Єдиний митний тариф» (у редакції зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 18 вересня 2008 року № 521-VI «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки книговидавничої справи в Україні»; далі – Закон № 2097-XII, Закон № 521-VI відповідно) щодо застосування пільг.

Згідно зі статтею 81 Митного кодексу України (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – МК) декларування здійснюється шляхом заявлення за встановленою формою точних відомостей про товари і транспортні засоби, мету переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення.

За статтею 88 цього Кодексу на декларанта покладаються обов'язки: здійснювати декларування товарів і транспортних засобів відповідно до порядку, встановленого цим Кодексом; на вимогу митного органу пред'являти товари і транспортні засоби для митною

контролю і митного оформлення; надавати митному органу передбачені законодавством документи і відомості, необхідні для виконання митних процедур; сплачувати податки і збори.

Статтею 86 МК визначено порядок прийняття митної декларації, а саме: митна декларація приймається митним органом, якщо встановлено, що в ній містяться всі необхідні відомості і до неї додані всі необхідні документи, з моменту прийняття митної декларації вона є документом, що засвідчує факти, які мають юридичне значення.

Згідно зі статтею 313 цього Кодексу митні органи класифікують товари, тобто відносять товари до класифікаційних групувань, зазначених в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі – УКТЗЕД). Рішення митних органів щодо класифікації товарів для митних цілей є обов'язковими для підприємств і громадян.

УКТЗЕД за приписами статті 311 МК складається на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів. В УКТЗЕД товари систематизовано за розділами, групами, товарними позиціями, товарними підпозиціями, найменування і цифрові коди яких уніфіковано із зазначеною системою. Структура десятизнакового цифрового кодового позначення товарів в УКТЗЕД включає код групи (перші два знаки), товарної позиції (перші чотири знаки), товарної підпозиції (перші шість знаків), товарної категорії (перші вісім знаків), товарної підкатегорії (десять знаків).

Відповідно до пунктів 2, 3 Порядку ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2002 року № 1863 (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Порядок), УКТЗЕД є товарною номенклатурою Митного тарифу, затвердженого Законом України від 5 квітня 2001 року № 2371-III «Про Митний тариф України», що використовується для цілей тарифного та інших видів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, ведення статистики зовнішньої торгівлі, здійснення митного оформлення товарів. УКТЗЕД складається на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів і Комбінованої номенклатури Європейського Союзу.

Відповідно до пункту «а» статті 1 Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів, до якої згідно з Указом Президента України від 17 травня 2002 року № 466/2002 приєдналась Україна, Гармонізована система опису та кодування товарів – це номенклатура, яка включає в себе товарні позиції, субпозиції і цифрові коди, що відносяться до них, примітки до розділів, груп і субпозицій, а також основні правила класифікації для тлумачення зазначеної системи, які наведені в додатку до цієї Конвенції.

Отже, основою УКТЗЕД є розподіл товарів за певними критеріями опису на вищезазначені класифікаційні групування.

За Законом № 2097-XII кожне з класифікаційних групувань, зазначених в УКТЗЕД, має назву, яка дозволяє за певними критеріями опису визначити товари, що включаються до такого групування.

Згідно з пунктом 7 Порядку деталізація товарів в УКТЗЕД на національному рівні здійснюється до десятого знака коду (товарна підкатегорія) з метою забезпечення захисту національного товаровиробника шляхом застосування заходів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та вдосконалення статистичного обліку.

Статтею 3 Закону № 2097-XII (чинного на час виникнення спірних відносин) встановлено, що єдиний митний тариф України визначається згідно з цим Законом та міжнародними договорами України.

1 січня 2009 року набув чинності Закон № 521-VI, яким були внесені зміни до пункту 11.37 статті 11 Закону України від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР «Про податок на додану вартість» (далі – Закон № 168/97-ВР) та доповнено частину першу статті 19 Закону № 2097-XII пунктом «о», згідно з якими тимчасово до 1 січня 2015 року звільняються від оподаткування операції з імпорту товарів, які не виробляються в Україні і ввозяться на митну територію України для використання у видавничій діяльності та діяльності з виготовлення книжкової продукції, яка виробляється в Україні, та мають згідно з УКТЗЕД коди, перелічені в пункті «о» статті 19 Закону № 2097-XII. До цього переліку код 8440 10 30 00 не включено.

На підставі аналізу наведених норм матеріального права колегія суддів дійшла висновку, що УКТЗЕД, відомості з якої покладені в основу переліку товарів, що мають преференцію за пунктом «о» частини першої статті 19 Закону № 2097-ХІІ, складається як з опису товару, так і з його коду, і лише відповідність опису товару його десятизначному цифровому коду дає право на застосування згаданої пільги.

(постанова Верховного Суду України від 12 листопада 2013 року у справі № 21-291а13 доповідач Терлецький О.О.).

220.000.000 Публічна служба, її проходження, звільнення з публічної служби

220.010.000 Загальні питання державної служби

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статей 40, 42, 43, 49-2, 252 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) щодо обов’язку власника або уповноваженого ним органа запропонувати працівникові всі наявні вакантні посади, які він може обіймати відповідно до своєї кваліфікації, одночасно з попередженням про звільнення у зв’язку зі змінами в організації виробництва і праці.

Однією із гарантій забезпечення права громадян на працю є передбачений у статті 5-1 КЗпП правовий захист від необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи.

Згідно з пунктом 1 частини першої статті 40 КЗпП трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом у випадку змін в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників.

Частиною другою статті 40 цього Кодексу встановлено, що звільнення з підстав, зазначених у пунктах 1, 2 і 6 цієї статті, допускається, якщо неможливо перевести працівника, за його згодою, на іншу роботу.

Згідно з частинами першою та третьою статті 49-2 КЗпП про наступне вивільнення працівників персонально попереджають не пізніше ніж за два місяці. Одночасно з попередженням про звільнення у зв’язку із змінами в організації виробництва і праці власник або уповноважений ним орган пропонує працівникові іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації.

У пункті 19 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 1992 року № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів» (далі – постанова № 9) містяться роз’яснення, згідно з якими при розгляді спорів про звільнення за пунктом 1 статті 40 КЗпП суди зобов’язані з’ясувати, чи дійсно у відповідача мали місце зміни в організації виробництва і праці, зокрема, ліквідація, реорганізація або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників, чи додержано власником або уповноваженим ним органом норм законодавства, що регулюють вивільнення працівника, які є докази щодо змін в організації виробництва і праці, про те, що працівник відмовився від переведення на іншу роботу або що власник або уповноважений ним орган не мав можливості перевести працівника з його згоди на іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації.

Таким чином, виходячи з нормативного тлумачення частини першої статті 40, частин першої та третьої статті 49-2 КЗпП колегія суддів дійшла висновку, що власник або уповноважений ним орган одночасно з попередженням про звільнення у зв’язку зі змінами в організації виробництва і праці зобов’язаний запропонувати працівникові всі наявні вакантні посади, які він може обіймати відповідно до своєї кваліфікації.

(постанова Верховного Суду України від 1 жовтня 2013 року у справі № 21-319а13 доповідач Кривенда О.В.).

2. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статей 14, 16, 18 Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України, затвердженого Законом України від 22 лютого 2006 року № 3460-IV (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі — Статут) щодо строків видання наказу про накладення дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення з посади осіб рядового і начальницького складу за вчинення порушень службової дисципліни.

Як правильно встановили суди, правовідносини між сторонами регулюються Статутом.

Відповідно до статті 5 Статуту за вчинення дисциплінарного проступку особи рядового і начальницького складу несуть дисциплінарну відповідальність згідно з цим Статутом.

Статтею 12 Статуту на осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ за порушення службової дисципліни можуть накладатися такі види дисциплінарних стягнень: усне зауваження; зауваження; догана; сувора догана; попередження про неповну посадову відповідність; звільнення з посади; пониження в спеціальному званні на один ступінь; звільнення з органів внутрішніх справ.

Порядок накладення дисциплінарного стягнення встановлений статтею 14 Статуту, у якій зазначено, що з метою з'ясування всіх обставин дисциплінарного проступку, вчиненого особою рядового або начальницького складу, начальник призначає службове розслідування. При визначенні виду дисциплінарного стягнення мають враховуватися тяжкість проступку, обставини, за яких його скоєно, заподіяна шкода, попередня поведінка особи та визнання нею своєї вини, її ставлення до виконання службових обов'язків, рівень кваліфікації тощо.

Як убачається з матеріалів справи, за результатами службового розслідування було встановлено порушення ОСОБА_1 службової дисципліни у частині послаблення контролю за станом службової дисципліни у підпорядкованому підрозділі та недостатній рівень проведення профілактичної роботи зі своєчасного запобігання порушенням службової дисципліни підлеглим особовим складом і рекомендовано звільнити ОСОБА_1 із займаної посади.

Проте апеляційний суд, з висновками якого погодився суд касаційної інстанції, на підставі матеріалів справи та аналізу положень Статуту дійшов висновку про відсутність доказів вчинення дисциплінарного проступку, за скоєння якого позивач підлягав звільненню з посади.

Колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України вважає, що в цій частині Вищий адміністративний суд України правильно застосував норми матеріального права.

Разом з тим, як убачається з матеріалів справи, ОСОБА_1 відповідно до даних, що містяться в листку непрацездатності, у період із 7 по 16 липня 2012 року був тимчасово непрацездатним. Наказ начальника управління МВС про його звільнення з посади було видано 12 липня 2012 року, тобто у період тимчасової непрацездатності позивача.

У зв'язку з цим Вищий адміністративний суд України, аналізуючи положення частини другої статті 16 Статуту, дійшов висновку, що дисциплінарне стягнення на осіб рядового і начальницького складу не може бути накладене у період їх тимчасової непрацездатності.

Однак відповідно до статті 16 Статуту дисциплінарне стягнення накладається у строк до одного місяця з дня, коли про проступок стало відомо начальнику. У разі проведення за фактом учинення проступку службового розслідування, провадження в кримінальній справі або справі про адміністративне правопорушення на осіб рядового і начальницького складу дисциплінарне стягнення може бути накладено не пізніше одного місяця з дня закінчення службового розслідування, провадження в кримінальній справі або справі про адміністративне правопорушення, не враховуючи періоду тимчасової непрацездатності або перебування у відпустці.

Згідно зі статтею 18 Статуту дисциплінарне стягнення виконується негайно, але не пізніше місяця з дня його накладення, не враховуючи періоду перебування особи рядового

або начальницького складу у відпустці, відрядженні або її тимчасової непрацездатності. Такі дисциплінарні стягнення, як звільнення з посади та звільнення з органів внутрішніх справ, накладені на осіб рядового і начальницького складу, які тимчасово непрацездатні або перебувають у відпустці, відрядженні, виконуються після їх прибуття до місця проходження служби.

На підставі аналізу зазначених норм права колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що на осіб рядового і начальницького складу за вчинення порушень службової дисципліни наказ про накладення дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення з посади видається з дотриманням строків, передбачених статтею 16 Статуту, у тому числі й щодо осіб, які тимчасово непрацездатні. Подальше виконання такого наказу відповідно до статті 18 Статуту здійснюється після прибуття їх до місця проходження служби.

(постанова Верховного Суду України від 8 жовтня 2013 року у справі № 21-250a13 доповідач Коротких О.А.).

3. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень пункту 2 частини першої статті 36, частини третьої статті 184 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) щодо правових наслідків невиконання обов'язку з поновлення працівника на роботі, звільненого без законних підстав.

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 36 КЗпП підставами припинення трудового договору є закінчення строку трудового договору (пункти 2, 3 статті 23), крім випадків, коли трудові відносини фактично тривають і жодна зі сторін не поставила вимогу про їх припинення.

У вказаній нормі права передбачено підставу припинення трудового договору, що укладався на певний строк. А саме: у тих випадках, коли трудовий договір укладався до настання певного факту, наприклад на час відпустки працівниці по догляду за дитиною, такий договір вважається укладеним на певний строк. Тому настання обумовленого факту є підставою для припинення трудового договору у зв'язку з закінченням строку.

Згідно з частиною третьою статті 184 КЗпП звільнення, зокрема, вагітних жінок з ініціативи власника або уповноваженого ним органу не допускається, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням. Обов'язкове працевлаштування зазначених жінок здійснюється також у випадках їх звільнення після закінчення строкового трудового договору. На період працевлаштування за ними зберігається середня заробітна плата, але не більше трьох місяців з дня закінчення строкового трудового договору.

Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України у пункті 9 постанови від 6 листопада 1992 № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів» звільнення на підставі пункту 2 статті 36 КЗпП, зокрема, вагітних жінок провадиться з обов'язковим працевлаштуванням. Не може бути визнано, що власник або уповноважений ним орган виконав цей обов'язок по працевлаштуванню, якщо працівниці не була надана на тому ж або на іншому підприємстві (в установі, організації) інша робота або запропонована робота, від якої вона відмовилась з поважних причин (наприклад, за станом здоров'я). Передбачені частиною третьою статті 184 КЗпП гарантії поширюються і на випадки звільнення у зв'язку з закінченням строку договору зазначених працівників, коли вони були прийняті на сезонні роботи.

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах і Судової палати в цивільних справах Верховного Суду України дійшла такого правового висновку: частиною третьою статті 184 КЗпП встановлено гарантії для окремих категорій працівників, а саме: заборонено звільнення, зокрема, вагітної жінки та передбачено обов'язкове працевлаштування у випадках її звільнення після закінчення строкового трудового договору. Невиконання підприємством (установою, організацією), яке провело звільнення, обов'язку по працевлаштуванню протягом трьох місяців є підставою для покладення на нього відповідно до частини другої статті 232 КЗпП обов'язку надати на цьому або іншому підприємстві роботу, яку може

виконувати працівниця, а не про поновлення на попередній роботі. Оскільки згідно зі статтею 235 зазначеного Кодексу підставою для поновлення працівника на роботі є його звільнення без законних підстав, то у разі невиконання власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом протягом трьох місяців обов'язку по працевлаштуванню звільненого працівника за пунктом 2 статті 36 КЗпП, зокрема вагітної жінки, за заявою такої особи може вирішуватися спір не про поновлення на роботі, а про виконання зобов'язання по працевлаштуванню.

(постанова Верховного Суду України від 15 жовтня 2013 року у справі № 21-303а13 доповідач Прокопенко О.Б.).

4. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень пункту 1 частини першої статті 36 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) стосовно умов для анулювання домовленості між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом щодо звільнення працівника

Згідно з пунктом 1 частини першої статті 36 КЗпП підставою припинення трудового договору є угода сторін.

Частиною першою статті 3 Закону України від 15 листопада 1996 року № 504/96-ВР «Про відпустки» зі змінами і доповненнями (далі – Закон № 504/96-ВР) встановлено, що за бажанням працівника у разі його звільнення (крім звільнення за порушення трудової дисципліни) йому має бути надано невикористану відпустку з наступним звільненням. Датою звільнення в цьому разі є останній день відпустки.

Суд установив, що 10 липня 2012 року позивач подав заяву про звільнення його з роботи за угодою сторін з наданням щорічної відпустки за 2012 рік без зазначення дати, з якої він хотів отримати відпустку. Ця заява 11 липня 2012 року була зареєстрована в Департаменті кадрової політики Міністерства оборони України за № 6335 і того ж дня Міністр оборони України поставив резолюцію на заяві про надання відпустки ОСОБА_1 з 23 липня 2012 року зі звільненням з роботи відповідно до пункту 1 частини першої статті 36 КЗпП за угодою сторін.

Суди першої та апеляційної інстанцій, відмовляючи в задоволенні позову, дійшли висновку, що сторони досягли домовленості про припинення трудового договору за угодою сторін, яку відповідач виконав.

Касаційний суд, скасовуючи зазначені рішення судів та задовольняючи позовні вимоги, послався на те, що ненадання позивачу відпустки згідно з заявою від 10 липня 2012 року свідчить про фактичну згоду сторін на анулювання домовленості про припинення трудового договору у визначений сторонами строк – 10 липня 2012 року.

Але, ухвалюючи таке рішення, касаційний суд не звернув уваги на те, що у заяві про звільнення з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої статті 36 КЗпП, сторони погодили лише надання позивачу щорічної відпустки за 2012 рік. Проте інших умов звільнення, зокрема дати початку відпустки, заява не містила. Тому висновок касаційного суду про домовленість сторін про надання відпустки позивачу саме з 10 липня 2012 року не ґрунтується на матеріалах справи.

Крім того, відповідно до роз'яснень, викладених у пункті 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 1992 року № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів», при домовленості між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом про припинення трудового договору за пунктом 1 частини першої статті 36 КЗпП (за угодою сторін) договір припиняється у строк, визначений сторонами. Анулювання такої домовленості може мати місце лише при взаємній згоді про це власника або уповноваженого ним органу і працівника.

Разом з тим у матеріалах справи відсутня згода Міністра оборони України на анулювання попередньої домовленості з позивачем про звільнення за угодою сторін.

Ураховуючи викладене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що анулювання домовленості між

працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом щодо звільнення працівника з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої статті 36 КЗпП, можливе при взаємній згоді власника підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом та працівника.

(постанова Верховного Суду України від 15 жовтня 2013 року у справі № 21-320a13 доповідач Коротких О.А.).

5. Висновок Верховного Суду України про у контексті застосування положень пункту 24 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів Української РСР від 29 липня 1991 року № 114 (далі – Положення) щодо визначення випадків неоднакового застосування норм права.

Відповідно до пункту 24 Положення (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) у разі незаконного звільнення або переведення на іншу роботу особи рядового, начальницького складу органів внутрішніх справ підлягають поновленню на попередній роботі (посаді).

У разі поновлення на роботі (посаді) орган, який розглядає трудовий спір, одночасно вирішує питання про виплату особі рядового і начальницького складу середнього заробітку за час вимушеного прогулу або різниці в заробітку за час виконання нижчеоплачуваної роботи, але не більш як за один рік.

Аналіз зазначеної норми права дає підстави дійти висновку, що на момент виникнення спірних відносин та розгляду справи у суді законодавством встановлено обмеження у відшкодуванні заробітку за час вимушеного прогулу в межах одного року.

При вирішенні спору у справі, що розглядається, касаційний суд, залишаючи без змін рішення суду попередньої інстанції, зазначив, що суд апеляційної інстанції правильно вирішив питання щодо стягнення на користь позивача середнього заробітку за час вимушеного прогулу та моральної шкоди. При цьому суд не навів норму права, на підставі якої дійшов такого висновку.

У рішеннях, наданих на підтвердження неоднакового застосування касаційним судом одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, зазначено, що середній заробіток за час вимушеного прогулу стягується не більш як за один рік, що визначено пунктом 24 Положення.

Як неоднакове застосування одних і тих самих норм матеріального права слід розуміти, зокрема: різне тлумачення змісту і сутності правових норм, на підставі якого зроблено висновок про різний зміст суб'єктивних прав і обов'язків учасників відповідних правовідносин, у тому числі про наявність та обсяг прав і(або) обов'язків осіб, які беруть участь у справі; різне застосування правил конкуренції правових норм при вирішенні колізій між ними з урахуванням ієрархії цих правових норм, а також дії норм у часі, просторі та за колом осіб, тобто незастосування закону, який підлягав застосуванню; різне визначення предмета регулювання правових норм, зокрема застосування різних правових норм для регулювання одних і тих самих відносин або поширення дії норми на певні правовідносини в одних випадках і незастосування цієї самої норми до аналогічних відносин в інших випадках, тобто різне застосування закону, який підлягав застосуванню; різне застосування правил аналогії права закону в подібних правовідносинах.

Отже, незастосування норми матеріального права, яка підлягала застосуванню, свідчить як про неоднакове застосування зазначеної норми, так і про незаконність судового рішення у справі, що розглядається.

(постанова Верховного Суду України від 6 листопада 2013 року у справі № 21-352a13 доповідач Кривенко В.В.).

220.030.000 Категорії посад та ранги державних службовців. Кадрове забезпечення державної служби та порядок її проходження

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень пункту 2 частини першої статті 30 Закону України від 16 грудня 1993 року № 3723-ХІІ «Про державну службу» (далі – Закон № 3723-ХІІ) та статті 39 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП) щодо строків виконання адміністративного стягнення та правових наслідків їх пропуску.

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 30 Закону № 3723-ХІІ крім загальних підстав, передбачених КЗпП, державна служба припиняється у разі недотримання пов'язаних із проходженням державної служби вимог, передбачених статтею 16 цього Закону.

Згідно з частиною першою статті 16 зазначеного Закону (в редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) державний службовець не має права вчиняти дії, передбачені статтями 1 і 5 Закону України від 5 жовтня 1995 року № 356/95-ВР «Про боротьбу з корупцією» (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 356/95-ВР).

Положеннями статей 1 і 5 зазначеного Закону визначено поняття корупції та корупційних діянь і встановлено спеціальні обмеження щодо державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямовані на попередження корупції. Зокрема, пунктом «г» частини третьої статті 5 цього Закону державному службовцю, який є посадовою особою, заборонено, крім іншого, надавати незаконні переваги фізичним або юридичним особам під час підготовки і прийняття нормативно-правових актів чи рішень.

Згідно з наказом № 47-о підставою припинення державної служби ОСОБА_1 стало вчинення ним правопорушення, передбаченого пунктом «г» частини третьої статті 5 Закону № 356/95-ВР, за яке йому суд призначив адміністративне стягнення у виді штрафу.

Відповідно до статті 12 Закону № 356/95-ВР порядок адміністративного провадження у справах про корупційні діяння або інші правопорушення, пов'язані з корупцією, а також виконання постанов про накладення адміністративних стягнень визначається КпАП, за винятком положень, встановлених цим Законом.

Цією нормою також встановлено, що постанова суду про накладення адміністративного стягнення у виді штрафу за корупційні діяння або інші правопорушення, пов'язані з корупцією, у триденний строк направляється відповідному державному чи виборному органу для вирішення питання згідно з чинним законодавством.

Згідно зі статтею 39 КпАП якщо особа, піддана адміністративному стягненню, протягом року з дня закінчення виконання стягнення не вчинила нового адміністративного правопорушення, то ця особа вважається такою, що не була піддана адміністративному стягненню.

Відповідно до вимог частини третьої статті 307 зазначеного Кодексу штраф, накладений за вчинення адміністративного правопорушення, вноситься порушником в установу банку України, за винятком штрафу, що стягується на місці вчинення правопорушення, якщо інше не встановлено законодавством.

Таким чином, днем закінчення виконання стягнення у виді штрафу є день, коли піддана такому стягненню особа внесла в установу банку України штраф у розмірі, зазначеному у постанові про адміністративне правопорушення.

Як установили суди у справі, що розглядається, ОСОБА_1 сплатив накладений на нього штраф у розмірі 255 грн 7 березня 2008 року. Враховуючи, що позивач протягом року з дня закінчення стягнення не вчинив нового адміністративного порушення, він відповідно до вимог статті 39 КпАП вважається таким, що не був підданий адміністративному стягненню, а відтак не міг бути звільнений з посади на підставі пункту 2 частини першої статті 30 Закону № 3723-ХІІ.

На підставі аналізу зазначених норм права колегія суддів дійшла такого правового висновку.

Постанова суду про накладення адміністративного стягнення у виді штрафу за корупційні діяння або інші правопорушення, пов'язані з корупцією, засвідчує, що особа, уповноважена на виконання функцій держави, не дотримувалась вимог, пов'язаних із

проходженням державної служби, передбачених статтею 16 Закону № 3723-ХІІ, що є підставою припинення цієї служби.

Статтею 39 КпАП встановлено строк, після якого особа вважається такою, що не була піддана адміністративному стягненню. Цей строк становить один рік з дня закінчення виконання стягнення, якщо піддана стягненню особа не вчинить нового адміністративного правопорушення.

Якщо протягом року з дня закінчення виконання адміністративного стягнення керівник державного органу не прийняв рішення про припинення державної служби щодо винної у вчиненні корупційного діяння особи на підставі пункту 2 частини першої статті 30 Закону № 3723-ХІІ, у подальшому звільнення цієї особи із зазначеної підстави є неможливим.

(постанова Верховного Суду України від 10 грудня 2013 року у справі № 21-387а13 доповідач Кривенда О.В.)

220.040.000 Соціальний захист державних службовців

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 37 Закону України від 16 грудня 1993 року № 3723-ХІІ «Про державну службу» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 3723-ХІІ) та частини четвертої статті 43 Закону України від 15 грудня 1992 року № 2862-ХІІ «Про статус суддів» (далі — Закон № 2862-ХІІ) щодо права на призначення пенсії держслужбовця.

Особливий статус судді, гарантії його незалежності визначено Конституцією і законами України, зокрема, на час виникнення спірних відносин – Законом № 2862-ХІІ.

Згідно з частиною другою статті 1 зазначеного Закону судді є посадовими особами судової влади, які відповідно до Конституції України наділені повноваженнями здійснювати правосуддя і виконувати свої обов'язки на професійній основі в Конституційному Суді України та судах загальної юрисдикції.

Статтею 1 Закону № 3723-ХІІ державна служба в Україні визначена як професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті, щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів.

Згідно зі статтею 2 вказаного Закону посада – це визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень.

Аналіз зазначених норм дає підстави вважати, що суддя, на якого поширюється дія положень статей першої, другої Закону № 3723-ХІІ, є державною службовою особою, яка здійснює функції представника державної судової влади на постійній основі, наділений повноваженнями здійснювати правосуддя та одержує суддівську винагороду за рахунок державних коштів.

Статтею 23 Закону № 3723-ХІІ (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) встановлено граничний вік перебування на державній службі, який на час виникнення спірних відносин становив 60 років для чоловіків і 55 років для жінок. Крім того, вказаною статтею визначено, що у разі необхідності керівник державного органу за погодженням з начальником Головного управління державної служби при Кабінеті Міністрів України може продовжити термін перебування на державній службі, але не більш як на п'ять років. У виняткових випадках після закінчення цього терміну державні службовці можуть бути залишені на державній службі лише на посадах радників або консультантів за рішенням керівника відповідного державного органу.

Граничний вік перебування на державній службі фактично є пенсійним віком для цієї категорії працівників.

Пенсійне забезпечення державних службовців регулюється статтею 37 Закону № 3723-ХІІ ХІІ (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин), яка,

зокрема, визначає підстави для виходу на пенсію державних службовців та її розмір, а також передбачає, що пенсія державному службовцю виплачується незалежно від його заробітку (прибутку), одержуваного після виходу на пенсію.

Аналіз статей 23, 37 зазначеного Закону дає підстави для висновку про те, що особи, які досягли пенсійного віку, мають право на отримання пенсії державних службовців (за наявності відповідних підстав) та продовження терміну перебування на державній службі (за наявності погодження начальника Головного управління державної служби при Кабінеті Міністрів України).

Чинна редакція наведених статей Закону № 3723-ХІІ [текст статті 37 у редакції Закону України від 8 липня 2011 року № 3668-VI «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» (далі — Закон № 3668-VI)] передбачає, що пенсійний вік державних службовців та граничний вік перебування на державній службі, який на сьогодні становить 65 років, не збігаються. Крім того, статтею 37 Закону № 3668-VI встановлено, що особі, якій призначена пенсія відповідно до цієї статті та яка продовжує працювати на державній службі, виплачується пенсія у розмірі, обчисленому відповідно до Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі — Закон № 1058-IV), а після звільнення – у розмірі, обчисленому відповідно до Закону № 3723-ХІІ.

Відповідно до частини четвертої статті 43 Закону № 2862-ХІІ судді, який пішов у відставку, за наявності відповідного віку і стажу роботи виплачується пенсія на умовах, передбачених статтею 37 Закону № 3723-ХІІ.

Судді у відставці, який має стаж роботи на посаді судді не менше 20 років, виплачується за його вибором пенсія або звільнене від сплати податку щомісячне довічне грошове утримання в розмірі 80 відсотків заробітної плати працюючого на відповідній посаді судді. За кожний повний рік роботи понад 20 років на посаді судді розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на два відсотки заробітку, але не більше ніж до 90 відсотків заробітку судді. Судді у відставці, який має стаж роботи на посаді судді менше 20 років і досяг 55-річного віку (для жінок — 50 років), розмір щомісячного грошового утримання обчислюється пропорційно кількості повних років роботи на посаді судді. При досягненні таким суддею пенсійного віку за ним зберігається право на одержання щомісячного довічного грошового утримання в зазначеному розмірі або, за його вибором, призначається пенсія на умовах, передбачених статтею 37 Закону № 3723-ХІІ.

Аналіз статті 43 Закону № 2862-ХІІ свідчить про те, що вона регулює відносини, пов'язані з відставкою судді, яка, у свою чергу, є підставою для виникнення спеціальної правоздатності у судді для набуття особливого соціального забезпечення.

Зазначена стаття, як і в цілому Закон № 2862-ХІІ, посилює гарантії незалежності суддів порівняно з іншими категоріями державних службовців, право на пенсію яких передбачено статтею 37 Закону № 3723-ХІІ. Зокрема, вона передбачає можливість вибору суддею одного з двох варіантів соціального забезпечення у разі виходу у відставку – отримання пенсії на умовах, визначених статтею 37 Закону № 3723-ХІІ, або неоподаткованого щомісячного довічного грошового утримання.

Статус судді та його елементи, зокрема матеріальне забезпечення судді після припинення його повноважень, є не особистим привілеєм, а засобом забезпечення незалежності працюючих суддів і надається для гарантування верховенства права та в інтересах осіб, які звертаються до суду та очікують неупередженого правосуддя. Про це зазначив Конституційний Суд України в Рішенні від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013.

Виходячи з особливого статусу суддів як носіїв державної влади з притаманним їм спеціальним соціальним захистом та конституційними гарантіями їхньої незалежності колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що стаття 43 Закону № 2862-ХІІ не суперечить положенням статті 37 Закону № 3723-ХІІ та не обмежує право суддів на отримання пенсії державних службовців, а встановлює для них додаткові гарантії. У зв'язку з цим судді мають право на отримання пенсії на визначених Законом № 3723-ХІІ умовах в разі досягнення ними пенсійного віку.

Згідно зі статтею 37 Закону № 3723-XII (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) пенсія державному службовцю виплачується незалежно від його заробітку (прибутку), одержуваного після виходу на пенсію.

Разом з тим, зазначеною статтею в редакції Закону № 3668-VI встановлено, що особі, якій призначена пенсія відповідно до цієї статті та яка продовжує працювати на державній службі, виплачується пенсія у розмірі, обчисленому відповідно до Закону № 1058-IV, а після звільнення – у розмірі, обчисленому відповідно до Закону № 3723-XII.

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що ОСОБА_1, яка на час звернення за призначенням пенсії працювала суддею апеляційного суду Чернігівської області, мала право на призначення пенсії державного службовця починаючи з 5 травня 2010 року в розмірі, визначеному статтею 37 Закону № 3723-XII (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин), а після набрання з 1 жовтня 2011 року чинності Законом № 3668-VI, яким внесено зміни до вказаної статті, – на отримання пенсії у розмірі, обчисленому відповідно до Закону № 1058-IV.

(постанова Верховного Суду України від 24 грудня 2013 року у справі № 21-452a13 доповідач Коротких О.А.).

240.000.000 Державне регулювання соціального страхування і соціального забезпечення

240.010.000 Загальні питання соціального страхування і соціального забезпечення

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 15 Закону України від 21 листопада 1992 року № 2811-XII «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (далі – Закон № 2811-XII) та статті 46 Закону України від 26 грудня 2008 року № 835-VI «Про Державний бюджет України на 2009 рік» (далі – Закон № 835-VI), частини другої статті 45 Закону України від 27 квітня 2010 року № 2154-VI «Про Державний бюджет України на 2010 рік» (далі – Закон № 2154-VI) щодо розміру і порядку виплати допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Суди встановили, що ОСОБА_1 є матір'ю ОСОБА_2, 10 липня 2007 року народження, перебуває на обліку в Департаменті та отримує допомогу як особа, що не застрахована у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Відповідно до статті 15 Закону № 2811-XII допомога надається у розмірі, що дорівнює різниці між прожитковим мінімумом, встановленим для працездатних осіб, та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менше 130 гривень.

На виконання Закону № 2811-XII Кабінет Міністрів України постановою від 27 грудня 2001 року № 1751 затвердив Порядок.

Відповідно до пункту 22 Порядку допомога виплачується у розмірі, що дорівнює різниці між: з 1 січня 2009 року – 75 відсотками, з 1 січня 2010 року – 100 відсотками прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб, та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менше як 130 гривень.

Разом з тим згідно зі статтею 46 Закону № 835-VI та частиною другою статті 45 Закону № 2154-VI у 2009 та 2010 роках відповідно допомога призначається і здійснюється в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України.

Зазначені норми законів № 835-VI та № 2154-VI неконституційними не визнавались.

Відповідно до статті 51 Бюджетного кодексу України розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та провадять видатки тільки в межах бюджетних асигнувань. Недотримання учасником бюджетного процесу встановленого цим Кодексом та

іншими нормативно-правовими актами порядку виконання бюджету згідно зі статтею 116 зазначеного Кодексу визнається правопорушенням.

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що виплата передбаченої статтею 15 Закону № 2811-ХІІ допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку у 2009–2010 роках здійснюється у розмірах і порядку, визначених Порядком призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1751 (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин).

(постанова Верховного Суду України від 19 листопада 2013 року у справі № 21-382a13 доповідач Коротких О.А.).

2. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень частини другої статті 9, статті 16 Закону України від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі – Закон № 2011-ХІІ) та положень Порядку та умов призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), поранення (контузії, травми або каліцтва) чи інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, та інвалідності звільнених з військової служби (зборів) осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 травня 2008 року № 499 (в редакції чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Порядок) щодо застосування для визначення складових грошового забезпечення у частині виплати одноразової грошової допомоги положень вказаного Закону.

Соціальний захист військовослужбовців – це діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом (стаття 1 Закону № 2011-ХІІ).

За змістом частини другої статті 16 зазначеного Закону у разі інвалідності, що настала в період проходження військової служби або не пізніше ніж через три місяці після звільнення зі служби чи після закінчення цього строку, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження військової служби, залежно від ступеня втрати працездатності військовослужбовцю виплачується одноразова грошова допомога в розмірі до п'ятирічного грошового забезпечення за останньою посадою в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України.

На виконання цієї статті Закону № 2011-ХІІ Кабінет Міністрів України постановою від 28 травня 2008 року № 499 затвердив Порядок, згідно з підпунктом 2 пункту 2 якого одноразова грошова допомога виплачується військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової служби), зокрема інвалідам III групи, у разі настання інвалідності в період проходження військової служби, у розмірі 36-місячного грошового забезпечення.

Абзацом п'ятим підпункту 4 пункту 2 Порядку передбачено, що для військовослужбовців, які перебувають на кадровій військовій службі або проходять військову службу за контрактом, грошове забезпечення визначається за останньою посадою, яку вони займали на день втрати працездатності, а звільнених із служби – на день звільнення виходячи з таких складових: посадовий оклад, оклад за військовим званням, відсоткова надбавка за вислугу років.

Водночас частина друга статті 9 Закону № 2011-ХІІ елементи грошового забезпечення визначає по-іншому: посадовий оклад, оклад за військовим званням; щомісячні додаткові види грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати,

винагороди, які мають постійний характер, премія); одноразові додаткові види грошового забезпечення.

На думку колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, виходячи із визначених в частині четвертій статті 9 КАС загальних засад пріоритетності законів над підзаконними актами, для визначення складових грошового забезпечення щодо виплати одноразової грошової допомоги слід застосовувати не Порядок, а Закон № 2011-ХІІ, який має вищу юридичну силу.

(постанова Верховного Суду України від 12 листопада 2013 року у справі № 21-383а13 доповідач Панталієнко П.В.).

240.080.000 Пенсійне забезпечення

240.080.020 Обчислення стажу роботи для призначення пенсій

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 55 Закону України від 5 листопада 1991 року № 1788-ХІІ «Про пенсійне забезпечення» (далі – Закон № 1788-ХІІ) та Переліку закладів і установ освіти, охорони здоров'я та соціального захисту і посад, робота на яких дає право на пенсію за вислугу років, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 листопада 1993 року № 909 (далі – Перелік) щодо правомірності зарахування до стажу роботи, який дає право на пенсію за вислугу років, часу роботи, зокрема, на посадах провізорів, фармацевтів у аптеках, які офіційно набули статусу закладу охорони здоров'я на підставі державної акредитації.

Відповідно до пункту «е» статті 55 Закону № 1788-ХІІ право на пенсію за вислугу років мають працівники освіти, охорони здоров'я та соціального захисту населення при наявності спеціального стажу роботи від 25 років до 30 років за переліком, що затверджується у порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України, незалежно від віку.

Згідно з Переліком до спеціального стажу, який дає право на пенсію за вислугу років, зараховуються періоди роботи на посадах провізорів, фармацевтів (незалежно від найменування посад), лаборантів в аптеках, аптечних кіосках, аптечних магазинах, контрольно-аналітичних лабораторіях. Разом з тим відповідно до примітки 2 Переліку робота за спеціальністю в закладах, установах і на посадах, передбачених цим Переліком, дає право на пенсію незалежно від форми власності та відомчої підпорядкованості закладів і установ.

Визначення аптечного закладу наведено в статті 16 Закону України від 19 листопада 1992 року № 2801-ХІІ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (в редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 2801-ХІІ), згідно з якою безпосередню охорону здоров'я населення забезпечують санітарно-профілактичні, лікувально-профілактичні, фізкультурно-оздоровчі, санаторно-курортні, аптечні, науково-медичні та інші заклади охорони здоров'я. Відповідно до частини другої цієї статті заклади охорони здоров'я створюються підприємствами, установами та організаціями з різними формами власності, а також приватними особами при наявності необхідної матеріально-технічної бази і кваліфікованих фахівців. Порядок і умови створення закладів охорони здоров'я, державної реєстрації та акредитації цих закладів, а також порядок ліцензування медичної та фармацевтичної практики визначаються актами законодавства України.

Відповідно до пункту 1 Порядку державної акредитації закладу охорони здоров'я, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 року № 765 (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин), державна акредитація закладу охорони здоров'я – це офіційне визнання статусу закладу охорони здоров'я, наявності в ньому умов для надання певного рівня медико-санітарної допомоги, підтвердження його відповідності встановленим критеріям та гарантії високої якості професійної діяльності.

Згідно з пунктом 2 зазначеного Порядку акредитації підлягають незалежно від форми власності усі заклади охорони здоров'я.

Таким чином, аптека офіційно набуває статусу закладу охорони здоров'я на підставі державної акредитації.

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України доходить такого правового висновку: до стажу роботи, який дає право на пенсію за вислугу років, зараховується, зокрема, робота на посадах провізорів, фармацевтів у аптеках, які офіційно набули статусу закладу охорони здоров'я на підставі державної акредитації.

(постанова Верховного Суду України від 17 вересня 2013 року у справі № 21-241a13 доповідач Кривенко В.В.).

2. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 25 Закону України від 16 грудня 1993 року № 3723-XII «Про державну службу» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 3723-XII) та розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 вересня 1997 року № 503-р «Про віднесення посад працівників державних податкових адміністрацій до відповідних категорій посад державних службовців» (далі – розпорядження № 503-р) щодо віднесення періоду проходження служби в податкових органах до стажу державної служби, який дає право на пенсію державного службовця.

Загальні засади діяльності, а також статус державних службовців, які працюють в державних органах та їх апараті, визначає Закон № 3723-XII.

Відповідно до статті 1 цього Закону державна служба в Україні – це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів. Ці особи є державними службовцями і мають відповідні службові повноваження.

Відповідно до частини другої статті 9 зазначеного Закону регулювання правового становища державних службовців, що працюють в апараті органів прокуратури, судів, дипломатичної служби, митного контролю, служби безпеки, внутрішніх справ та інших, здійснюється відповідно до цього Закону, якщо інше не передбачено законами України. Із наведеної норми вбачається, що правове становище державних службовців, які працюють в апараті інших органів, може регулюватися іншими спеціальними законами. При цьому Закон № 3723-XII застосовується до таких службовців в частині, яка не врегульована спеціальними законами.

Спеціальним законом, що визначає статус державної податкової служби в Україні, її функції та правові основи діяльності, є Закон України від 4 грудня 1990 року № 509-XII «Про державну податкову службу в Україні» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 509-XII).

Згідно з частиною першою статті 4 цього Закону Державна податкова адміністрація України, якій за змістом частин другої, третьої цієї статті підпорядковані державні податкові адміністрації в областях, а їм, у свою чергу, – відповідні державні податкові інспекції, є центральним органом виконавчої влади та відповідно до Положення про Державну податкову адміністрацію України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2007 року № 778 (чинного на час виникнення спірних відносин), забезпечує реалізацію єдиної державної податкової політики, державної політики у сфері контролю за виробництвом і обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, здійснює міжгалузеву координацію у цій сфері та здійснює свої повноваження, зокрема, через державні податкові інспекції.

Посадовою особою органу державної податкової служби за правилами частини першої статті 15 Закону № 509-XII може бути особа, яка має освіту за фахом та відповідає кваліфікаційним вимогам, установленим Державною податковою адміністрацією України. Посадові особи органів державної податкової служби підлягають атестації, після якої таким особам присвоюються спеціальні звання (частини п'ята, шоста статті 15 цього Закону).

Зазначеною статтею Закону № 509-ХІІ також встановлено умови, за яких особи не можуть бути службовцями податкових органів, які кореспондуються із вимогами статей 5, 12 Закону № 3723-ХІІ щодо обмежень, пов'язаних із прийняттям на державну службу та її проходженням.

Статтею 6 цього Закону визначено, що видатки на утримання органів державної податкової служби визначаються Кабінетом Міністрів України і фінансуються з державного бюджету.

Таким чином, посадові особи державної податкової служби, яким за наслідками атестації присвоєно спеціальні звання, займають посади в державних органах щодо практичного виконання завдань і функцій держави (зокрема у сфері податкової політики), одержують заробітну плату за рахунок державного бюджету, а отже, перебувають на державній службі та є державними службовцями. Із наведеним узгоджується те, що, як установили суди у цій справі, ОСОБА_1, якій у 1992 році присвоєно спеціальне звання інспектора податкової служби 1 рангу, відповідно до статті 17 Закону № 3723-ХІІ прийняла Присягу.

Законом № 509-ХІІ не врегульовано питання пенсійного забезпечення посадових осіб державної податкової служби, яким присвоєно спеціальні звання, тому при вирішенні таких питань підлягають застосуванню положення Закону № 3723-ХІІ, зокрема стаття 37, за правилами якої на одержання пенсії державних службовців мають право особи, які досягли встановленого законодавством пенсійного віку, за наявності страхового стажу для чоловіків – не менше 25 років, для жінок – не менше 20 років, у тому числі стажу державної служби – не менше 10 років, та які на час досягнення пенсійного віку працювали на посадах державних службовців, а також особи, які мають не менше 20 років стажу роботи на посадах, віднесених до категорій посад державних службовців, – незалежно від місця роботи на час досягнення пенсійного віку.

Абзацами другим та третім пункту другого Порядку обчислення стажу державної служби, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 травня 1994 року № 283, передбачено, що до стажу державної служби зараховується робота (служба) на посадах керівних працівників і спеціалістів в апараті державної податкової та контрольно-ревізійної служби, а також на посадах суддів, слідчих, прокурорів, інших службових осіб, яким присвоєно персональні звання.

Виходячи з наведеного колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що посадові особи державної податкової служби, яким присвоєно спеціальні звання, є державними службовцями зі спеціальним статусом, а тому період проходження такої служби в податкових органах має зараховуватися до стажу державної служби, який дає право на пенсію державного службовця відповідно до статті 37 Закону № 3723-ХІІ.

Отже, і період державної служби позивача в податкових органах у спеціальному званні інспектора податкової служби 1 рангу зараховується до стажу державної служби, який дає право на пенсію державного службовця відповідно до статті 37 Закону № 3723-ХІІ.

Посилання касаційного суду на розпорядження № 503-р як на підставу для відмови у зарахуванні до стажу державної служби періоду служби у податкових органах посадових осіб, які мають спеціальне звання, не заслуговують на увагу, оскільки зазначений акт виданий для врегулювання правового статусу працівників цих органів, що не мають спеціальних звань, та не змінює правового статусу посадових осіб податкових органів, які такі звання мають.

(постанова Верховного Суду України від 22 жовтня 2013 року у справі № 21-340а13 доповідач Прокопенко О.Б.).

3. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 50-1 Закону України від 5 листопада 1991 року № 1789-ХІІ «Про прокуратуру» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 1789-ХІІ) щодо

відсутності підстав для зарахування часу навчання на заочному факультеті у вищому навчальному закладі до стажу роботи, що дає право на пенсію за вислугу років.

У справі, що розглядається, суди попередніх інстанцій встановили, що ОСОБА_1 дійсно з 1 вересня 1988 року по 10 лютого 1994 року навчався в Українській державній юридичній академії (нині – Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого) (а.с. 22).

У трудовій книжці такий запис відсутній, оскільки згідно з довідкою Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого від 3 вересня 2010 року № Б-509-(987) позивач навчався на заочному факультеті.

Відповідно до частини третьої статті 42 Закону України від 23 травня 1991 року № 1060-XII «Про освіту» підготовка фахівців у вищих навчальних закладах може проводитися з відривом (очна), без відриву від виробництва (вечірня, заочна), шляхом поєднання цих форм, а з окремих спеціальностей – екстерном.

Підпунктом 6.3 пункту 6 Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 року № 161 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 23 листопада 1993 року за № 173), передбачено, що вечірня і заочна (дистанційна) форми навчання є формами здобуття певного рівня освіти або кваліфікації без відриву від виробництва.

Відповідно до статті 50-1 Закону № 1789-XII прокурори і слідчі мають право на пенсійне забезпечення за вислугу років незалежно від віку за наявності на день звернення певної вислуги років.

До вислуги років, яка дає право на пенсію, згідно з цією статтею зараховується час роботи на прокурорських посадах, перелічених у статті 56 зазначеного Закону, в тому числі у військовій прокуратурі, стажистами в органах прокуратури, слідчими, суддями, на посадах начальницького складу органів внутрішніх справ, офіцерських посадах Служби безпеки України, посадах державних службовців, які займають особи з вищою юридичною освітою, в науково-навчальних закладах Генеральної прокуратури України працівникам, яким присвоєно класні чини, на виборних посадах у державних органах, на посадах в інших організаціях, якщо працівники, що мають класні чини, були направлені туди, а потім повернулися в прокуратуру, строкова військова служба, половина строку навчання у вищих юридичних навчальних закладах, частково оплачувана відпустка жінкам по догляду за дитиною до досягнення нею трьох років (частина шоста статті 50-1 Закону № 1789-XII).

Для того, щоб установити, чи зараховується до вислуги років позивача половина строку навчання на заочному факультеті в Українській державній юридичній академії, необхідно з'ясувати зміст таких понять, як «трудовий стаж», «спеціальний стаж» та «вислуга років».

Відповідно до частини першої статті 24 Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» страховий стаж – це період (строк), протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню та за який щомісяця сплачені страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок.

Однак частиною четвертою цієї ж статті передбачено, що періоди трудової діяльності та інші періоди, що враховувалися до стажу роботи для призначення пенсії до набрання чинності зазначеним Законом, зараховуються до страхового стажу в порядку і на умовах, передбачених законодавством, що діяло раніше, крім випадків, передбачених цим Законом.

У законодавстві, що діяло раніше (до 1 січня 2004 року), зокрема у Законі України від 5 листопада 1991 року № 1788-XII «Про пенсійне забезпечення» (далі – Закон № 1788-XII), йдеться про стаж роботи, що дає право на призначення трудових пенсій (загальний трудовий стаж).

Зміст поняття «загальний трудовий стаж» є ширшим, ніж поняття «стаж страховий», оскільки до першого включаються також періоди суспільно корисної діяльності, коли особа не підлягала загальнообов'язковому соціальному страхуванню.

Так, згідно зі статтею 56 Закону № 1788-ХІІ до стажу роботи зараховується робота, виконувана на підставі трудового договору на підприємствах, в установах, організаціях і кооперативах, незалежно від використовуваних форм власності та господарювання, а також на підставі членства в колгоспах та інших кооперативах, незалежно від характеру й тривалості роботи і тривалості перерв.

Крім того, відповідно до частини третьої цієї ж статті до стажу роботи, що дає право на призначення трудових пенсій, зараховуються також періоди, коли особа не працювала, наприклад, у зв'язку з навчанням у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах, в училищах і на курсах по підготовці кадрів, підвищенню кваліфікації та перекваліфікації, в аспірантурі, докторантурі і клінічній ординатурі; тимчасовою непрацездатністю, що почалася у період роботи; часом догляду непрацюючої матері за малолітніми дітьми, але не довше ніж до досягнення кожною дитиною 3-річного віку тощо.

Спеціальний стаж – це період роботи в певних умовах праці чи на посадах, з якими законодавець пов'язує пільгове (або за особливими правилами) пенсійне забезпечення.

Вислуга років є видом спеціального стажу. Це період виконання особливого роду трудової діяльності або державної служби, коли до особи, яка її здійснює, пред'являють особливі вікові, а також підвищені психічні та фізичні вимоги, при тривалому виконанні якої особа втрачає відповідну професійну працездатність.

Так, стаття 51 Закону № 1788-ХІІ передбачає, що пенсії за вислугу років встановлюються окремим категоріям громадян, зайнятих на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком.

Правом вислуги років користуються різні категорії осіб, у тому числі й прокурорсько-слідчі працівники на підставі Закону № 1789-ХІІ.

Відповідно до статті 62 Закону № 1788-ХІІ основним документом, що підтверджує стаж роботи, в тому числі і спеціальний, є трудова книжка. Порядок підтвердження наявного трудового стажу при відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1993 року № 637 «Про затвердження Порядку підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсій за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній» також передбачено, що основним документом, що підтверджує стаж роботи, є трудова книжка.

Згідно з пунктом 2.18 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників, затвердженої наказом Міністерства праці України, Міністерства соціального захисту населення України від 29 липня 1993 року № 58 (zareestrovano у Міністерстві юстиції України 17 серпня 1993 року за № 110; далі – Інструкція), до трудових книжок за місцем роботи вносяться окремим рядком з посиланням на дату, номер та найменування відповідних документів, зокрема, записи про час навчання у професійних навчально-виховних закладах та інших закладах у навчально-курсних комбінатах (центри, пункти тощо), у вищих навчальних закладах та про час перебування в аспірантурі і клінічній ординатурі.

Для студентів, слухачів курсів, учнів, аспірантів та клінічних ординаторів, які мають трудові книжки, навчальний заклад (наукова установа) вносить записи про час навчання на денних відділеннях (у тому числі підготовчих) вищих навчальних закладів. Підставою для таких записів є накази навчального закладу (наукової установи) про зарахування на навчання та про відрахування з числа студентів, учнів, аспірантів, клінічних ординаторів (пункт 2.16 Інструкції).

Вищезазначене свідчить, що питання ведення, контролю за веденням запису в трудовій книжці відомостей щодо трудового (в тому числі спеціального) стажу віднесено до компетенції роботодавця або, у виняткових випадках, юридичної особи, в якій власник трудової книжки провадить не трудову, але іншу основну свою діяльність. У випадку, коли така діяльність не є трудовою, а іншою, але не основною, зокрема навчання на заочному факультеті, відомості про неї не можуть стосуватись трудового стажу, а відповідно до пункту

2.18 Інструкції можуть вноситись до трудової книжки інформаційно. Такі дані не можуть заміщувати (поглинати) собою даних, що становлять безпосередньо трудовий стаж.

Судами встановлено, що ОСОБА_1 протягом періоду навчання на заочному факультеті в Українській державній юридичній академії працював з березня 1990 року по березень 1994 року на різних підприємствах. Тобто за цей час він має стаж роботи, але не спеціальний, а загальний.

Проаналізувавши наведені норми матеріального права, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що навчання на заочному факультеті у вищому навчальному закладі не зараховується до стажу роботи, що дає право на пенсію за вислугу років. Включення цього періоду до вислуги років суперечить юридичній природі (сутності) цього виду спеціального стажу, оскільки, крім вищезазначеного, закон пов'язує встановлення особливих правил призначення пенсії за вислугу років саме з неможливістю продовжувати роботу чи службу на певних посадах або в певних умовах праці у зв'язку з втратою професійної працездатності особи або її придатності до настання пенсійного віку.

(постанова Верховного Суду України від 5 листопада 2013 року у справі № 21-289а13 доповідач Терлецький О.О.).

240.080.030 Обчислення і призначення пенсій. Перерахунок пенсій

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статей 40, 42 Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 1058-IV) щодо особливостей визначення заробітної плати для обчислення пенсії.

Відповідно до частини четвертої статті 42 Закону № 1058-IV у разі якщо застрахована особа після призначення пенсії продовжувала працювати, провадиться перерахунок пенсії з урахуванням страхового стажу після її призначення.

Кожний наступний перерахунок пенсії провадиться не раніш як через два роки після попереднього перерахунку з урахуванням страхового стажу після її призначення.

Перерахунок пенсії здійснюється із заробітної плати (доходу), з якої вона була обчислена, або за періоди страхового стажу, зазначені в частині першій статті 40 цього Закону.

Аналіз частини четвертої статті 42 Закону № 1058-IV свідчить, що цією нормою встановлено можливість перерахунку пенсії застрахованій особі, яка продовжувала працювати, з урахуванням додатково набутого нею страхового стажу.

Такий перерахунок, на вибір пенсіонера, може здійснюватись або лише з урахуванням додатково набутого страхового стажу за умови перерахунку пенсії із заробітної плати (доходу), з якої ця пенсія була обчислена, або з урахуванням як зазначеного стажу, так і заробітної плати, яку пенсіонер отримував уже після призначення пенсії.

За змістом частини другої статті 40 та частини четвертої статті 42 Закону № 1058-IV передбачений у формулі визначення заробітної плати для обчислення пенсії $[Зп = Зс \times (Ск : К)]$ показник середньої заробітної плати працівників, зайнятих у галузях економіки України, за календарний рік, що передує року звернення за призначенням пенсії (Зс), який використовується при призначенні пенсії, є величиною незмінною і не підлягає коригуванню при перерахунку пенсії з урахуванням страхового стажу, набутого після її призначення.

З огляду на викладене під час здійснення такого перерахунку у формулі визначення заробітної плати для обчислення пенсії можуть змінюватись лише показники суми коефіцієнтів заробітної плати за кожний місяць (Ск) та кількості місяців страхового стажу, за які розраховано коефіцієнти заробітної плати застрахованої особи (К).

(постанова Верховного Суду України від 1 жовтня 2013 року у справі № 21-312a13 доповідач Кривенда О.В.).

2. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статей 40, 42 Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 1058-IV) щодо обчислення заробітної плати для перерахунку пенсії.

Частиною четвертою статті 42 Закону № 1058-IV встановлено, що в разі якщо застрахована особа після призначення пенсії продовжувала працювати, провадиться перерахунок пенсії з урахуванням страхового стажу після призначення пенсії. Кожний наступний перерахунок пенсії провадиться не раніш як через два роки після попереднього перерахунку з урахуванням страхового стажу після призначення пенсії. Перерахунок пенсії здійснюється із заробітної плати (доходу), з якої була обчислена пенсія, або за періоди страхового стажу, зазначені в частині першій статті 40 Закону № 1058-IV.

Аналіз наведеної норми дає підстави вважати, що показник заробітної плати для перерахунку пенсії визначається за двома можливими методами за вибором пенсіонера.

За першим методом розрахунок пенсії здійснюється із тієї заробітної плати (доходу), з якої була обчислена пенсія.

При застосуванні другого методу змінюються лише ті показники розрахунку заробітної плати, на які здійснюється посилання в цій нормі (за періоди страхового стажу, зазначені в частині першій статті 40 зазначеного Закону).

За змістом частини першої статті 40 Закону № 1058-IV для обчислення пенсії враховується заробітна плата (дохід) за будь-які 60 календарних місяців страхового стажу підряд до 1 липня 2000 року, незалежно від перерв, та за весь період страхового стажу починаючи з 1 липня 2000 року.

Слова “за весь період страхового стажу починаючи з 1 липня 2000 року” означають, що враховується вся заробітна плата, у тому числі і та, яку отримував пенсіонер після призначення пенсії.

Заробітна плата для обчислення пенсії в обох випадках розраховується за формулою, наведеною в частині другій статті 40 Закону № 1058-IV: $Z_p = Z_c \times (C_k : K)$, де: Z_p – заробітна плата (дохід) застрахованої особи для обчислення пенсії, у гривнях; Z_c – середня заробітна плата працівників, зайнятих у галузях економіки України, за календарний рік, що передуює року звернення за призначенням пенсії; C_k – сума коефіцієнтів заробітної плати (доходу) за кожний місяць ($K_{z_1} + K_{z_2} + K_{z_3} + \dots + K_{z_n}$); K – кількість місяців страхового стажу, за які розраховано коефіцієнти заробітної плати (доходу) застрахованої особи.

На підставі наведеного можна дійти висновку, що заробітна плата, яку отримував пенсіонер, продовжуючи працювати після призначення йому пенсії, має значення для визначення додаткових коефіцієнтів заробітної плати за кожний відпрацьований місяць після призначення пенсії.

Таким чином, у наведеній формулі обчислення заробітної плати $Z_p = Z_c \times (C_k : K)$ змінними показниками є $(C_k : K)$.

Зі змісту частини четвертої статті 42 Закону № 1058-IV вбачається, що при обчисленні заробітної плати для перерахунку пенсії можуть бути змінені показники заробітної плати за періоди страхового стажу після призначення пенсії, але не визначено, за який календарний рік береться середня заробітна плата працівників, зайнятих у галузях економіки України.

Виходячи з буквального тлумачення частини другої статті 40 зазначеного Закону цей показник має бути незмінним, тобто таким, яким він був на час призначення пенсії.

Зважаючи на те, що пенсіонер має право обрати метод обчислення заробітної плати для перерахунку пенсії, в тому числі і з урахуванням заробітної плати, яку вона отримувала до моменту перерахунку пенсії, але не має права вимагати застосування показника середньої заробітної плати працівників, зайнятих у галузях економіки

України, за календарний рік, що передує року звернення за перерахунком пенсії, управління Пенсійного фонду України обґрунтовано відмовило позивачу у застосуванні такого показника за 2008 рік.

(постанова Верховного Суду України від 1 жовтня 2013 року у справі № 21-337а13 доповідач Гусак М.Б.).

3. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статей 24, 40, 41 Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин; далі – Закон № 1058-IV) щодо особливостей врахування/неврахування допомоги по безробіттю при обчисленні пенсій.

Виключно Законом № 1058-IV, який набрав чинності 1 січня 2004 року, визначаються, зокрема, види пенсійних виплат, умови набуття та порядок визначення їх розмірів (частини друга статті 5 Закону № 1058-IV).

Порядок визначення заробітної плати (доходу) для обчислення пенсії в солідарній системі законодавець урегулював у статті 40 Закону № 1058-IV. Абзацом першим частини першої цієї статті передбачено врахування для обчислення пенсії не лише заробітної плати, а й іншого доходу за будь-які 60 календарних місяців страхового стажу підряд до 1 липня 2000 року, незалежно від перерв, та за весь період страхового стажу починаючи з 1 липня 2000 року. Тобто при цьому законодавець імперативно встановив, що для обчислення пенсії має враховуватися заробітна плата (дохід), отримана після 1 липня 2000 року протягом усього періоду страхового стажу особи без будь-яких виключень.

Єдиний виняток із цього правила встановлювався в абзаці третьому частини першої статті 40 Закону № 1058-IV, який передбачав допустимість за вибором особи, яка звернулася за пенсією, виключення з періоду, за який враховується заробітна плата (дохід) для обчислення пенсії, періоду до 60 календарних місяців страхового стажу підряд за умови, що зазначений період становить не більше ніж 10 відсотків тривалості страхового стажу, врахованого в одинарному розмірі. При цьому закріплена у наведеній нормі можливість оптимізації заробітку не пов'язана із наявністю у періоді, який за вибором пенсіонера може бути виключено, тих чи інших періодів одержання допомоги по безробіттю.

Відповідно до абзацу першого частини першої статті 24 Закону № 1058-IV страховий стаж – період (строк), протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню та за який щомісяця сплачені страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок. У абзаці третьому цієї частини статті 24 законодавець установив норму про включення до страхового стажу періоду, протягом якого особа, яка підлягала загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню на випадок безробіття, отримувала допомогу по безробіттю (крім одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності).

Абзац п'ятий частини першої статті 40 Закону № 1058-IV містить припис про врахування для обчислення пенсії заробітної плати (доходу) за період страхового стажу починаючи з 1 липня 2000 року за даними, що містяться в системі персоніфікованого обліку.

Згідно з пунктами 1, 2 статті 41 зазначеного Закону до заробітної плати (доходу) для обчислення пенсії враховуються: суми виплат (доходу), отримуваних застрахованою особою після набрання чинності цим Законом, з яких згідно із цим Законом були фактично обчислені та сплачені страхові внески до ПФУ в межах встановленої законодавством максимальної їх величини, з якої сплачуються страхові внески; суми виплат (доходу), отримуваних застрахованою особою до набрання чинності цим Законом, у межах сум, на які відповідно до законодавства, що діяло раніше, нараховувалися внески на державне соціальне страхування або збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, а за періоди до запровадження обмеження максимального розміру заробітної плати (доходу), з якої сплачувалися зазначені внески (збір), – у межах сум, які відповідно до законодавства, що діяло раніше, включалися до заробітної плати, з якої обчислювалася пенсія відповідно до Закону України «Про

пенсійне забезпечення», і не перевищують 5,6 розміру середньої заробітної плати в Україні на день отримання зазначених сум.

Отже, чинне на час виникнення спірних правовідносин законодавство, а саме положення статей 24, 40, 41 Закону № 1058-IV, передбачало, з одного боку, включення до страхового стажу періоду, протягом якого особа отримувала допомогу по безробіттю, а з другого – допускало врахування для обчислення пенсій заробітної плати (доходу) починаючи з 1 липня 2000 року лише за даними з системи персоніфікованого обліку, з яких були фактично обчислені та сплачені страхові внески до ПФУ (після 1 січня 2004 року) і внески на державне соціальне страхування або збір на обов'язкове державне пенсійне страхування (до набрання чинності Законом № 1058-IV).

Буквальний аналіз наведених норм Закону № 1058-IV в їх системному взаємозв'язку дає колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України підстави для висновку, що допомога по безробіттю, яка за своєю суттю становить дохід, за змістом абзаців першого, п'ятого частини першої статті 40, пунктів 1, 2 статті 41 Закону № 1058-IV підлягає врахуванню при обчисленні пенсій, та оскільки така допомога за Законом України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» не становить об'єкт обкладання збором на обов'язкове державне пенсійне страхування, то при визначенні заробітку (доходу) для обчислення пенсії за періоди перебування особи на обліку в центрі зайнятості застосовується нульовий дохід.

(постанова Верховного Суду України від 8 жовтня 2013 року у справі № 21-282а13 доповідач Маринченко В.Л.).

4. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 63 Закону України від 9 квітня 1992 року № 2262-XII «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 2262-XII) щодо перерахунку пенсій військовослужбовцям.

Відповідно до частини третьої статті 63 Закону № 2262-XII усі призначені за цим Законом пенсії підлягають перерахунку у зв'язку зі зміною розміру хоча б одного з видів грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, або у зв'язку із введенням для зазначених категорій осіб нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премій у розмірах, встановлених законодавством.

Буквальне тлумачення наведеної норми права дає підстави вважати, що право на перерахунок пенсії у військовослужбовців виникає у випадку, коли відбуваються зміни розміру грошового забезпечення, встановленого законодавством.

Положенням про види, розміри і порядок надання компенсації громадянам у зв'язку з роботою, яка передбачає доступ до державної таємниці, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 року № 414 (далі – Положення) передбачені види, розміри і порядок надання компенсації працівникам, які за умовами своєї професійної діяльності постійно працюють з відомостями, що становлять державну таємницю.

Так, відповідно до підпункту 2 пункту 2 Положення особам, які працюють в умовах режимних обмежень, установлюється надбавка до посадових окладів (тарифних ставок) у розмірі 15 відсотків які працюють із відомостями та їх носіями, що мають ступінь секретності «цілком таємно».

Суди ж встановили, що ОСОБА_1 з листопада 1999 року отримує пенсію на підставі Закону № 2262-XII. У грудні 2007 року ОСОБА_1 звернувся до Військкомату з вимогою здійснити перерахунок пенсії. 15 грудня 2007 року Військкомат направив до Головного управління Пенсійного фонду України в Полтавській області довідку про грошове забезпечення для перерахунку пенсії з урахуванням надбавки за таємність в розмірі 15 відсотків. Крім того, суди встановили, що позивачу під час проходження служби така надбавка не встановлювалась та не виплачувалась.

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України доходить висновку, що виплати, на які військовослужбовці мали право відповідно до Положення, але не отримували їх, не можуть бути підставою для перерахунку пенсій військовослужбовцям відповідно до частини третьої статті 63 Закону № 2262-ХІІ, оскільки такі виплати не мали загального характеру, а встановлювалися в розмірах, визначених наказами керівництва в індивідуальному порядку. Тому надбавка за таємність враховується при обчисленні та перерахунку пенсії лише тим особам, яким вона під час проходження служби була призначена та фактично виплачувалась.

(постанова Верховного Суду України від 5 листопада 2013 року у справі № 21-261а13 доповідач Гусак М.Б.).

5. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень абзацу п'ятого пункту 3 Прикінцевих положень Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 1058-IV) щодо особливостей реалізації права призначення дострокової пенсії за віком.

Принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, призначення, перерахунку і виплати пенсій визначає Закон № 1058-IV, який набрав чинності 1 січня 2004 року.

Статтею 1 Закону № 1058-IV передбачено, що пенсія – це щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого цим Законом пенсійного віку чи визнання її інвалідом, або отримують члени її сім'ї у випадках, визначених цим Законом.

Згідно зі статтею 26 цього ж Закону особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення чоловіками 60 років, жінками – 55 років та наявності страхового стажу не менше п'яти років.

Відповідно до абзацу четвертого пункту 3 Прикінцевих положень Закону № 1058-IV (у редакції станом на час виникнення спірних відносин) жінки, які народили п'ятеро або більше дітей і виховали їх до шестирічного віку, і матері інвалідів з дитинства, які виховали їх до цього віку, мають право на призначення дострокової пенсії за віком після досягнення 50 років та за наявності не менше 15 років страхового стажу.

Умови призначення пенсій батькові дитини-інваліда визначено в абзаці п'ятому пункту 3 Прикінцевих положень Закону № 1058-IV. З часу прийняття Закону № 1058-IV ці умови змінювалися.

Так, відповідно до пункту 3 Прикінцевих положень Закону № 1058-IV (у редакції від 1 січня 2004 року) пунктом 5 Прикінцевих положень було передбачено, що у разі відсутності матері, якщо виховання п'ятох або більше дітей чи дитини-інваліда здійснювалося батьком, йому призначається дострокова пенсія за віком, але не раніше ніж за п'ять років до досягнення пенсійного віку, передбаченого статтею 26 цього Закону, за наявності не менше 20 років страхового стажу.

З 1 січня 2006 року Законом України від 3 листопада 2005 року № 3058-IV «Про внесення зміни до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який набрав чинності, до абзацу п'ятого пункту 3 Прикінцевих положень Закону № 1058-IV було внесено зміни, згідно з якими за вибором матері або в разі її відсутності, якщо виховання п'ятох або більше дітей чи дитини-інваліда здійснювалося батьком, йому призначається дострокова пенсія за віком, але не раніше ніж за п'ять років до досягнення пенсійного віку, передбаченого статтею 26 цього Закону, за наявності не менше 20 років страхового стажу.

Отже, з 1 січня 2006 року матері надається право вибору особи, яка буде одержувати дострокову пенсію за віком: вона сама або батько дітей.

Суди першої та апеляційної інстанцій встановили, що позивач є батьком ОСОБА_1 (народився 18 жовтня 1982 року), інваліда I групи з дитинства. Відповідно до висновку

лікарсько-консультаційної комісії ОСОБА_1 перебував на обліку як інвалід дитинства з 1996 року. Дружина позивача ОСОБА_2 по досягненні 44 років у вересні 2005 року оформила пенсію на пільгових умовах за списком № 1.

Своє право на отримання пенсії з підстав, передбачених абзацом четвертим пункту 3 Прикінцевих положень Закону № 1058-IV, вона не використала, надавши згоду на призначення пенсії з цих підстав своєму чоловікові – батькові дитини-інваліда, який здійснював виховання останньої.

На думку колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, абзацом п'ятим пункту 3 Прикінцевих положень Закону № 1058-IV визначено спеціальне суб'єктивне право батька (за вибором матері), як одного з членів подружжя, що здійснювало виховання дитини-інваліда, на призначення дострокової пенсії за віком, і допустимість реалізації цього права не може ставитися в залежність від реалізації матір'ю свого права на призначення дострокової пенсії за віком, передбаченого іншими нормами законодавства, якщо вона скористалася своїм правом і відмовилася від пенсії, передбаченою абзацом четвертим пункту 3 Прикінцевих положень Закону № 1058-IV.

(постанова Верховного Суду України від 12 листопада 2013 року у справі № 21-373а13 доповідач Панталієнко П.В.).

6. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 50-1 Закону України від 5 листопада 1991 року № 1789-XII «Про прокуратуру» (далі – Закон № 1789-XII) щодо призначення і перерахунку пенсій прокурорам у разі зміни законодавства.

Умови та порядок пенсійного забезпечення прокурорів і слідчих визначено статтею 50-1 Закону № 1789-XII. Редакція зазначеної статті змінювалась.

Згідно з частиною першою статті 50-1 Закону № 1789-XII (у редакції, чинній на час призначення пенсії позивачу) прокурори і слідчі зі стажем роботи не менше 20 років, у тому числі зі стажем роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менше 10 років, мають право на пенсійне забезпечення за вислугу років незалежно від віку. Пенсія призначається в розмірі 80 відсотків від суми їхньої місячної (чинної) заробітної плати, до котрої включаються всі види оплати праці, на які нараховуються страхові внески, одержуваної перед місяцем звернення за призначенням пенсії. За кожен повний рік роботи понад 10 років на цих посадах пенсія збільшується на 2 відсотки, але не більше 90 відсотків від суми місячного (чинного) заробітку.

Законом України від 8 липня 2011 року № 3668-VI "Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи" (далі – Закон № 3668-VI), який набрав чинності з 1 жовтня 2011 року, внесено зміни до статті 50-1 Закону № 1789-XII, зокрема змінено у відсотках розмір пенсії за вислугу років, яка призначається прокурорам і слідчим у разі реалізації ними такого права.

Так, відповідно до статті 50-1 Закону № 1789-XII у редакції Закону № 3668-VI прокурори і слідчі мають право на пенсійне забезпечення за вислугу років незалежно від віку за наявності на день звернення вислуги років. Пенсія призначається в розмірі 80 відсотків від суми їхньої місячної (чинної) заробітної плати до якої включаються всі види оплати праці, з якої було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а до 1 січня 2011 року – страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, одержуваної перед місяцем звернення за призначенням пенсії.

Таким чином, з 1 жовтня 2011 року положення частини першої статті 50-1 Закону № 1789-XII щодо призначення прокурорам і слідчим пенсії за вислугу років у розмірі не більше 90 відсотків від суми місячного (чинного) заробітку втратили чинність у зв'язку з внесенням змін до редакції цієї статті Законом № 3668-VI.

Разом з тим підстави та порядок перерахунку пенсії прокурорам регулюють частини тринадцята та вісімнадцята статті 50-1 Закону № 1789-XII, положення яких щодо

перерахунку пенсії у зв'язку із прийняттям Закону № 3668-VI не зазнали змін, змінилася лише нумерація частин цієї статті.

Так, відповідно до частини тринадцятої статті 50-1 Закону № 1789-XII обчислення (перерахунок) пенсій провадиться за документами пенсійної справи та документами, додатково поданими пенсіонерами, виходячи з розміру місячного заробітку за відповідною посадою, з якої особа вийшла на пенсію, станом на час звернення за призначенням або перерахунком.

Призначені працівникам прокуратури пенсії перераховуються у зв'язку з підвищенням заробітної плати відповідних категорій прокурорсько-слідчих працівників. Перерахунок призначених пенсій провадиться з першого числа місяця, що йде за місяцем, в якому настали обставини, що тягнуть за собою зміну розміру пенсії. Якщо при цьому пенсіонер набув права на підвищення пенсії, різницю в пенсії за минулий час може бути виплачено йому не більш як за 12 місяців. Перерахунок пенсій провадиться з урахуванням фактично отримуваних працівником виплат і умов оплати праці, що існували на день його звільнення з роботи (частина вісімнадцята статті 50-1 Закону № 1789-XII).

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України вважає, що при перерахунку пенсії працівникам прокуратури має застосовуватися норма, що визначає розмір пенсії у відсотках, яка діяла на момент призначення пенсії, а тому дійшла такого правового висновку: внесені Законом № 3668-VI зміни до статті 50-1 Закону № 1789-XII щодо розміру пенсії у відсотках стосуються порядку призначення пенсії прокурорам і слідчим у разі реалізації ними права на пенсійне забезпечення, а не перерахунку вже призначеної пенсії. Процедури призначення та перерахунку пенсії різні за змістом та механізмом їх проведення. Нормами, які визначають механізм проведення перерахунку пенсії за вислугу років прокурорам є частини тринадцята та вісімнадцята статті 50-1 Закону № 1789-XII.

Крім того, вирішуючи питання про застосування цього Закону у часі, колегія суддів виходить із того, що згідно зі статтею 22 Конституції України закріплені нею права і свободи не є вичерпними, гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законодавчих актів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Конституційний Суд України неодноразово розглядав питання, пов'язані з реалізацією права на соціальний захист, і сформулював правову позицію, згідно з якою Конституція України виокремлює певні категорії громадян України, що потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави. До них, зокрема, належать громадяни, які відповідно до статті 17 Конституції України перебувають на службі у військових формуваннях та правоохоронних органах держави, забезпечуючи суверенітет і територіальну цілісність України, її економічну та інформаційну безпеку, а саме – у Збройних Силах України, органах Служби безпеки України, міліції, прокуратури, охорони державного кордону України, податкової міліції, Управління державної охорони України, державної пожежної охорони, Державного департаменту України з питань виконання покарань тощо (рішення Конституційного Суду України від 6 липня 1999 року № 8-рп/99 у справі щодо права на пільги та від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002 у справі щодо пільг, компенсацій і гарантій).

У зазначених рішеннях Конституційний Суд України вказав, що необхідність додаткових гарантій соціальної захищеності цієї категорії громадян як під час проходження служби, так і після її закінчення зумовлена насамперед тим, що служба у Збройних Силах України, інших військових формуваннях та правоохоронних органах держави пов'язана з ризиком для життя і здоров'я, підвищеними вимогами до дисципліни, професійної придатності, фахових, фізичних, вольових та інших якостей. Це повинно компенсуватися наявністю підвищених гарантій соціальної захищеності, тобто комплексу організаційно-правових економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту саме цієї категорії громадян як під час проходження служби, так і після її закінчення (Рішення № 5-рп/2002).

Виходячи з висловленого у рішеннях Конституційного Суду України розуміння сутності соціальних гарантій працівників правоохоронних органів, зокрема працівників прокуратури, зміст та обсяг досягнутих ними соціальних гарантій не може бути звужено шляхом внесення змін до законодавства, а правовідносини щодо їхнього пенсійного забезпечення виникають на момент звернення за призначенням пенсії.

(постанова Верховного Суду України від 10 грудня 2013 року у справі № 21-420a13 доповідач Терлецький О.О.)

240.080.100 Виплата пенсії

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень частини першої статті 28 Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 1058-IV) та статей 49, 50, 54 Закону України від 28 лютого 1991 року № 796-XII “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 796-XII) щодо неправомірності обмеження строку виплати пенсії.

В ухвалях Вищого адміністративного суду України, які додані на підтвердження наведених у заяві доводів, цей суд, застосовуючи до спірних правовідносин частину першу статті 28 Закону № 1058-IV та статті 50, 54 Закону № 796-XII, дійшов висновку, що судовому захисту підлягає тільки порушене право позивача, а отже, вимоги останнього про зобов’язання провести нарахування та виплату пенсій виходячи з їх розмірів, встановлених Законом № 796-XII на майбутнє, задоволенню не підлягають.

У справі, що розглядається, суд касаційної інстанції дійшов протилежного висновку, погодившись із рішенням апеляційного суду в частині незазначення кінцевої дати для перерахунку пенсії.

Такий висновок суду касаційної інстанції ґрунтується на правильному застосуванні норм матеріального права та відповідає правовій позиції Верховного Суду України, висловленій у постановах від 23 квітня 2012 року № 21-239a11 та 19 березня 2013 року № 21-53a13, оскільки з самого визначення поняття “пенсія” випливає, що щомісячні пенсійні виплати здійснюються на постійній основі, один раз на місяць протягом невизначеного періоду часу, а тому цей вид виплат не є строковим і не може бути призначений на певний строк. У цьому випадку визначається лише дата, з якої особа має право на отримання пенсії (чи її перерахунок). Кінцевий термін або строк, на який призначається пенсія, не може встановлюватись, оскільки це суперечить самому визначенню та суті пенсії. Тому виплату пенсії не може бути обмежено будь-яким кінцевим терміном або строком, оскільки це б обмежувало право особи на отримання державної пенсії та щомісячної додаткової пенсії за шкоду, заподіяну здоров’ю, яка має виплачуватись постійно, один раз на місяць протягом невизначеного часу та без встановлення будь-якого терміну або строку виплати пенсії.

Порядок та строки нарахування пенсій можуть бути змінені за умов іншого законодавчого регулювання.

(постанова Верховного Суду України від 5 листопада 2013 року у справі № 21-293a13 доповідач Терлецький О.О.)

2. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статей 14, 17, пункту 6 частини першої статті 64 Закону України від 9 квітня 1992 року № 2262-XII «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (далі – Закон № 2262-XII) щодо порядку індексації пенсії і доплат до неї.

Статтею 64 Закону № 2262-ХІІ передбачено, що призначені військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, та членам їх сімей пенсії підвищуються відповідно до Закону України «Про індексацію грошових доходів населення».

Згідно з частиною першою статті 2 Закону України від 3 липня 1991 року № 1282-ХІІ «Про індексацію грошових доходів населення» (в редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 1282-ХІІ) індексації підлягають грошові доходи громадян, одержані ними в гривнях на території України і які не мають разового характеру, у тому числі пенсії. У частині п'ятій цієї ж статті вказано, що індексації підлягають грошові доходи населення у межах прожиткового мінімуму, встановленого для відповідних соціальних і демографічних груп населення.

У статті 3 Закону № 1282-ХІІ зазначено, що індекс споживчих цін обчислюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі статистики і не пізніше 10 числа місяця, що настає за звітним, публікується в офіційних періодичних виданнях.

За змістом статті 4 зазначеного Закону індексація грошових доходів населення проводиться в разі, коли величина індексу споживчих цін перевищила поріг індексації, який устанавлюється в розмірі 101 відсотка. Подальша індексація споживчих цін для індексації грошових доходів населення починається за місяцем, у якому індекс споживчих цін перевищив поріг індексації 101 відсоток. Підвищення грошових доходів населення у зв'язку з індексацією настає за місяцем, у якому опубліковано індекс споживчих цін.

Відповідно до абзацу третього пункту 4 Порядку проведення індексації грошових доходів населення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 року № 1078 (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Порядок), у межах прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, індексуються пенсії (з урахуванням надбавок, доплат, підвищень до пенсії, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги на прожиття, державної допомоги та компенсаційних виплат), щомісячне довічне грошове утримання, що виплачується замість пенсії, щомісячна грошова сума, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання (з урахуваннями виплат на необхідний догляд за потерпілим), щомісячна страхова виплата особам, які перебували на утриманні потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, суми відшкодування шкоди, заподіяної працівникові каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також суми, що виплачуються особам, які мають право на відшкодування шкоди у разі втрати годувальника.

Із зазначеної вище норми слідує, що доплата до пенсії позивача, яка сплачується йому як дитині війни, є складовою загальної суми пенсійної виплати, що індексується.

Крім того, слід зауважити, що внесені Законом України від 28 грудня 2007 року № 107-VI «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (далі – Закон № 107-VI) зміни до Закону № 1282-ХІІ щодо об'єктів індексації грошових доходів населення Рішенням Конституційного Суду України від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008 визнано неконституційними.

Відповідно до абзацу п'ятого пункту 4 Порядку частина грошових доходів, яка перевищує прожитковий мінімум, встановлений для відповідних соціальних і демографічних груп населення, індексації не підлягає.

Абзацом першим пункту 5 Порядку встановлено, що у разі підвищення розмірів мінімальної заробітної плати, пенсії, виплат, що здійснюються відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, стипендій, а також у разі зростання грошових доходів населення без перегляду їх мінімальних розмірів місяць, в якому відбулося підвищення, вважається базовим при обчисленні індексу споживчих цін для індексації грошових доходів населення. Індексація грошових доходів, отриманих громадянами за цей місяць, не провадиться.

Частиною п'ятою статті 58 Закону № 107-VI (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) для осіб, що втратили працездатність, затверджено щоквартальне збільшення у 2008 році прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць у

розмірі: з 1 січня – 470 гривень, з 1 квітня – 481 гривня, з 1 липня – 482 гривні, з 1 жовтня – 498 гривень. При цьому у 2009 році відповідно до статті 54 Закону України від 26 грудня 2008 року № 835-VI «Про Державний бюджет України на 2009 рік» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) встановлено прожитковий мінімум на одну особу та для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення, в розмірах, що діяли у грудні 2008 року.

Слід звернути увагу на те, що зазначені місяці щоквартального підвищення пенсій у вказаних вище законах є базовими місяцями обчислення індексації пенсії відповідно до вимог абзацу першого пункту 5 Порядку. При цьому, порівнюючи рішення, що було надане заявником на підтвердження неоднаковості застосування норм права, та рішення Вищого адміністративного суду України у справі, що розглядається, касаційні суди дійшли однакового висновку щодо базового місяця, у якому індексація пенсії не обчислюється.

Таким чином, правовий аналіз зазначених норм дає колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України підстави дійти висновку, що пенсія і доплата до неї, які позивач отримує відповідно до законів № 2262-XII та від 18 листопада 2004 року № 2195-IV «Про соціальний захист дітей війни», є об'єктом індексації, яка має нараховуватись щомісячно, за місяцем, у якому індекс споживчих цін перевищив поріг індексації 101 відсоток, у частині, що дорівнює прожитковому мінімуму, встановленому для відповідних соціальних і демографічних груп населення. Разом з тим відповідно до статей 3, 4 Закону № 1282-XII індекс інфляції споживчих цін, що перевищив поріг 101 відсоток, може бути застосованим для індексації пенсії тільки у місяці, що настає після опублікування індексу споживчих цін за попередній місяць, що слідує за базовим, але у зв'язку з тим, що вказаний місяць, коли може бути застосована індексація, збігається із щоквартальним підвищенням пенсії, відповідно до приписів абзацу першого пункту 5 Порядку індексація у базовому місяці не проводиться. Таким чином, обґрунтованих на законі підстав для здійснення індексації пенсії позивача немає.

(постанова Верховного Суду України від 10 грудня 2013 року у справі № 21-390а13 доповідач Прокопенко О.Б.).

240.100.000 Виплати по державному соціальному страхуванню

240.100.010 Виплати по тимчасовій непрацездатності

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 43 Закону України від 18 січня 2001 року № 2240-III “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 2240-III) та статті 15 Закону України від 21 листопада 1992 року № 2811-XII “Про державну допомогу сім’ям з дітьми” (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 2811-XII) щодо пріоритетності у застосуванні зазначених законів до відносин щодо виплати допомоги.

Суди встановили, що ОСОБА_1 має на утриманні малолітню дитину (ОСОБА_2, 21 листопада 2007 року народження), перебуває на обліку в управлінні праці та соціального захисту населення Печерської районної у м. Києві державної адміністрації (далі – Управління) як особа, застрахована у системі загальнообов’язкового державного соціального страхування, та отримує допомогу в розмірі, передбаченому частиною першою статті 15 Закону № 2811-XII.

Статтею 46 Конституції України громадянам гарантовано право на соціальний захист, що включає, зокрема, право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види

соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

До 1 січня 2008 року – дати набрання чинності Законом України від 28 грудня 2007 року № 107-VI “Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” (далі – Закон № 107-VI) – правовідносини щодо виплати допомоги регулювалися Законом № 2811-XII, дія якого поширювалася на осіб, не застрахованих у системі загальнообов’язкового державного соціального страхування (стаття 13), та Законом № 2240-III, який поширював свою дію на застрахованих у зазначеній системі осіб. Розмір допомоги також визначався цими законами. Зокрема, статтею 43 Закону № 2240-III було передбачено, що допомога надається застрахованій особі у розмірі, що встановлюється правлінням Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (далі – Фонд), але не менше розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Станом на 1 січня 2008 року також діяли Порядок призначення і виплати державної допомоги сім’ям з дітьми, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1751 (далі – Порядок-1), та Порядок призначення і виплати допомоги при народженні дитини та допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку особам, застрахованим в системі загальнообов’язкового державного соціального страхування, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2007 року № 13 (далі – Порядок-2).

Пунктами 23, 25 розділу II Закону № 107-VI були внесені відповідні зміни до Закону № 2811-XII та Закону № 2240-III. Зокрема, згідно зі змінами, внесеними до статті 13 Закону № 2811-XII, дію цього Закону поширено на всіх осіб, які є учасниками правовідносин, пов’язаних із виплатою допомоги, а згідно зі змінами, внесеними до статті 15 та пункту 3 Прикінцевих положень цього Закону, встановлено розмір допомоги та алгоритм її визначення у 2008–2010 роках. Водночас із Закону № 2240-III було, зокрема, виключено статтю 43. Пункт 2 розділу III Закону № 107-VI передбачав, що розділ II цього Закону діє до 31 грудня 2008 року.

Кабінет Міністрів України постановою від 22 лютого 2008 року № 57 «Питання призначення і виплати допомоги сім’ям з дітьми» визнав таким, що втратив чинність, Порядок-2 та вніс зміни до Порядку-1, уніфікувавши у ньому умови призначення та виплати допомоги застрахованим та не застрахованим у системі загальнообов’язкового державного соціального страхування особам.

Конституційний Суд України Рішенням від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008 визнав неконституційними низку положень Закону № 107-VI, у тому числі й пункт 25 розділу II зазначеного Закону, згідно з яким із Закону № 2240-III, зокрема, було виключено статтю 43.

Таким чином, з часу проголошення Конституційним Судом України Рішення № 10-рп/2008 відновили свою дію положення статті 43 Закону № 2240-III, а з 1 січня 2009 року відновили свою дію попередні редакції статей 13, 15 та пункту 3 Прикінцевих положень Закону № 2811-XII, які діяли до внесення до них змін Законом № 107-VI.

Аналіз наведених норм матеріального права дає підстави для висновку, що у 2008 році внаслідок більш пізнього введення в дію загальної норми, яка визначала розмір допомоги (стаття 15 Закону № 2811-XII в редакції Закону № 107-VI), у законодавстві виникла складна колізія через збіг темпоральної (часової) та змістової колізій, оскільки з 22 травня 2008 року на відносини щодо виплати допомоги особі, яка застрахована у системі загальнообов’язкового державного соціального страхування, поширювалися норми законів № 2240-III та № 2811-XII. Долаючи зазначену колізію норм законів, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України вважає, що пріоритетними у застосуванні до відносин щодо виплати допомоги такій особі є норми спеціального закону, яким є Закон № 2240-III, хоча положення останнього (статті 43) і прийнято у часі раніше.

(постанова Верховного Суду України від 8 жовтня 2013 року у справі № 21-268а13 доповідач Тітов Ю.Г.)

2. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 37 Закону України від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та профзахворювань» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 1105-XIV) та пункту 2.7 Порядку призначення, перерахування і проведення страхових виплат, затвердженим постановою правління Фонду від 27 квітня 2007 року № 24 (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Порядок) щодо відсутності обов'язку страхувальника подавати до робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (далі – Фонд) для виплати допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю потерпілого саме оригіналу акта про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом, за формою Н-1.

Відповідно до підпункту «а» пункту 1 статті 21 Закону № 1105-XIV у разі настання страхового випадку Фонд зобов'язаний у встановленому законодавством порядку своєчасно та в повному обсязі відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які перебували на його утриманні допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності.

За правилами статті 37 цього Закону Фонд може відмовити у страхових виплатах і наданні соціальних послуг застрахованому, якщо мали місце: навмисні дії потерпілого, спрямовані на створення умов для настання страхового випадку; подання роботодавцем або потерпілим Фонду соціального страхування від нещасних випадків свідомо неправдивих відомостей про страховий випадок; вчинення застрахованим умисного злочину, що призвів до настання страхового випадку; якщо нещасний випадок згідно із законодавством не визнаний пов'язаним з виробництвом.

Згідно з пунктом 2.6 Порядку кошти для здійснення страхувальником виплати допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю потерпілого виділяються Фондом на підставі заяви-розрахунку за встановленою цим Порядком формою.

Пунктом 2.7 Порядку встановлено, що для здійснення страхувальником виплати допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю потерпілого страхувальник разом із заявою-розрахунком до робочого органу виконавчої дирекції Фонду подає копію листка непрацездатності (завірена страхувальником або працівником робочого органу виконавчої дирекції Фонду на підставі оригіналу; акт про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом, за формою Н-1 (якщо стався нещасний випадок); акт (спеціального) розслідування нещасного випадку (аварії), що стався (сталася), за формою Н-5 (якщо такий складався); акт розслідування хронічного професійного захворювання за формою П-4 (якщо таке встановлено); довідку про середню заробітну плату (доход); витяг з табеля обліку робочого часу потерпілого, завірений страхувальником.

При цьому за змістом пункту 1.2 Порядку інформація, внесена страхувальником до заяви-розрахунку, підтверджується підписами керівника та головного бухгалтера, які є відповідальними за її достовірність.

На думку колеги суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, наведені норми, як і Порядок у цілому, не містять положень щодо обов'язку страхувальника подавати до робочого органу виконавчої дирекції Фонду для виплати допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю потерпілого саме оригіналу акта про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом, за формою Н-1. Подання страхувальником серед інших документів для виплати зазначеної допомоги засвідченої відповідальними особами підприємства копії акта про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом, за формою Н-1, а не його оригінала, не може бути підставою для відмови у перерахуванні страхових виплат, оскільки зазначене не віднесено до передбачених у статті 37 Закону № 1105-XIV випадків, коли Фонд може відмовити у страхових виплатах.

(постанова Верховного Суду України від 15 жовтня 2013 року у справі № 21-294а13 доповідач Маринченко В.Л.).

280.000.000 Державне регулювання природними ресурсами. Охорона довкілля

280.120.000 Екологічний контроль

280.120.030 Екологічна експертиза

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень частини другої статті 10, статті 43 Закону України від 9 лютого 1995 року № 45/95-ВР «Про екологічну експертизу» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 45/95-ВР) щодо порядку надання інформації про висновки екологічної експертизи.

Метою екологічної експертизи є запобігання негативному впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях і об'єктах (стаття 4 Закону № 45/95-ВР).

Згідно з положенням статті 5 зазначеного Закону основним завданням екологічної експертизи є, зокрема, підготовка об'єктивних, всебічно обґрунтованих висновків екологічної експертизи.

Так відповідно до частини другої статті 10 Закону № 45/95-ВР еколого-експертні органи чи формування після завершення екологічної експертизи повідомляють про її висновки через засоби масової інформації (далі – ЗМІ).

Стаття 43 зазначеного Закону визначає зміст висновків екологічної експертизи в значенні документа, що містить остаточну думку. Відповідно до частини першої цієї статті висновки екологічної експертизи складаються з вступної (протокольної), констатуючої (описової) та заключної (оціночно-узагальнюючої) частин.

Стаття 10 Закону № 45/95-ВР, розкриваючи один з основних принципів екологічної експертизи – гласності, встановлює обов'язок еколого-експертних органів чи формувань повідомляти про висновки екологічної експертизи через ЗМІ, а стаття 43 цього Закону – зміст цих висновків, тобто їх структурну частину, що свідчить про взаємопов'язаність зазначених статей. А отже, враховуючи основні завдання та принципи екологічної експертизи, її висновки мають повідомлятися у вигляді документа, зміст якого визначений статтею 43 Закону № 45/95-ВР.

Крім того, стаття 10 передбачає повідомлення висновків екологічної експертизи через ЗМІ. Відповідно до положень статті 20 Закону України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ «Про інформацію» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин) масова інформація – це публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація. Друкованими ЗМІ є періодичні друковані видання (преса) – газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним тиражем. Аудіовізуальними ЗМІ є: радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо. Вказана норма не відносить веб-сайти в мережі Інтернет до ЗМІ.

Підпунктом 2.2 пункту 2 розділу 2 Положення про порядок надання екологічної інформації, затвердженого наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 18 грудня 2003 року № 169 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 лютого 2004 року за № 156/8755; було чинним на час виникнення спірних відносин), спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів України та його органи на місцях, інші центральні органи виконавчої влади, підприємства, установи та організації, які мають екологічну інформацію, забезпечують у межах своєї компетенції формування та постійне оновлення електронних баз даних екологічної інформації і забезпечують громадськості вільний доступ до них через мережу Інтернет.

Тобто ця норма зазначеного Положення надає можливість спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів України та його органам на місцях розміщувати на своїх веб-сайтах висновки екологічної експертизи. Разом з тим розміщення таких висновків на веб-сайтах не звільняє їх від встановленого Законом № 45/95-ВР обов'язку повідомляти про висновки екологічної експертизи саме через ЗМІ.

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла такого правового висновку: висновки екологічної експертизи мають повідомлятися у вигляді інформації, зміст якої визначений статтею 43 Закону № 45/95-ВР, через ЗМІ, діяльність яких врегульована чинним законодавством.

(постанова Верховного Суду України від 19 листопада 2013 року у справі № 21-349а13 доповідач Кривенко В.В.).

280.190.000 Загальні питання охорони лісів

280.190.010 Управління в галузі охорони лісів. Контроль за охороною лісів

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 10 Закону України від 26 січня 1993 року № 2939-ХІІ «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» (у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 2939-ХІІ) та пункту 48 Порядку проведення інспектування Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2006 року № 550 (далі – Порядок проведення інспектування) щодо правомірності направлення контролюючим органом за результатами проведених ревізій загальнообов'язкових для виконання вимог керівництву підконтрольних установ з метою усунення виявлених порушень законодавства.

Положенням про Державну фінансову інспекцію України, затвердженим Указом Президента України від 23 квітня 2011 року № 499/2011, Держфінінспекцію визначено як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України, та який входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю.

Держфінінспекція утворена шляхом реорганізації Головного контрольно-ревізійного управління України відповідно до Указу Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085/2010.

Порядок проведення державною контрольно-ревізійною службою державного фінансового аудиту та інспектування встановлюється Кабінетом Міністрів України (частина шоста статті 2 Закону № 2939-ХІІ).

Інспектування полягає у документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності об'єкта контролю і проводиться у формі ревізії, яка повинна забезпечувати виявлення фактів порушення законодавства, встановлення винних у їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб (пункт 2 Порядку проведення інспектування).

За правилами пунктів 45, 46 зазначеного Порядку у міру виявлення ревізією порушень законодавства посадові особи органу державної контрольно-ревізійної служби, не чекаючи закінчення ревізії, мають право усно рекомендувати керівникам об'єкта контролю невідкладно вжити заходів для їх усунення та запобігання у подальшому. Якщо ж вжитими в період ревізії заходами не забезпечено повне усунення виявлених порушень, контролюючим органом у строк не пізніше ніж 10 робочих днів після реєстрації акта ревізії, а у разі надходження заперечень (зауважень) до нього – не пізніше ніж 3 робочих дні після надіслання висновків на такі заперечення (зауваження) надсилається об'єкту контролю

письмова вимога щодо усунення виявлених ревізією порушень законодавства із зазначенням строку зворотного інформування.

Таке правило відповідає положенням статті 10 Закону № 2939-ХІІ, пункт 7 якої закріплює право контролюючого органу пред'являти керівникам та іншим службовим особам підконтрольних установ, що ревізуються, вимоги щодо усунення виявлених порушень законодавства з питань збереження і використання державної власності та фінансів.

Пунктом 48 Порядку проведення інспектування, передбачено, що у разі проведення ревізії на підставі звернення правоохоронних органів матеріали таких ревізій у визначені в пункті 46 цього Порядку строки передаються до правоохоронних органів. Про результати розгляду матеріалів ревізії (крім проведених за порушеними кримінальними справами) правоохоронні органи повідомляють контролюючому органу протягом 10 робочих днів після прийняття відповідного рішення.

Порядок взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби та органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України, затверджений на виконання Закону № 2939-ХІІ та Порядку проведення інспектування наказом Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19 жовтня 2006 року № 346/1025/685/53 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 року за № 1166/13040; у редакції, чинній на час виникнення спірних відносин; далі – Порядок взаємодії), розмежовує дві форми взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби та правоохоронними органами в процесі виконання покладених на ці органи завдань, з'ясуванні питань фактів порушень законодавства у фінансово-господарській діяльності підконтрольних установ. По-перше, це проведення контролюючим органом самостійно ревізій за зверненнями правоохоронних органів (порядок призначення і організації врегульований в розділі 2, пункти 2.1–2.12 цього Порядку); і по-друге – залучення працівників контролюючого органу за зверненнями правоохоронних органів для участі в перевірках як спеціалістів (розділ 3, пункти 3.1–3.2 Порядку взаємодії).

При цьому в абзаці восьмому пункту 3.1 Порядку взаємодії встановлено, що лише у випадках (за матеріалами) участі працівників контролюючого органу як спеціалістів у перевірках, що проводилися правоохоронними органами, вимоги щодо усунення виявлених порушень законодавства з питань збереження і використання державної власності та фінансів контролюючим органом не направляються, заходи щодо стягнення в судовому порядку коштів або припинення бюджетного фінансування і кредитування у випадках, передбачених статтею 11 Закону № 2939-ХІІ, не вживаються, протоколи про адміністративне правопорушення не складаються.

У випадку проведення ревізії за зверненням правоохоронного органу абзац четвертий пункту 5.4 Порядку взаємодії прямо встановлює обов'язок контролюючого органу при передачі ревізійних матеріалів в листі до органу, який запитував інспектування, зазначити, які заходи для усунення порушень законодавства та відшкодування матеріальної шкоди (збитків) ужито контролюючим органом та керівництвом об'єкта контролю.

Системний аналіз вищенаведених норм законодавства дає колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України підстави для висновку, що передбачене в пункті 48 Порядку проведення інспектування і пункті 5.2 Порядку взаємодії правило, за якого при проведенні ревізії на підставі звернення правоохоронного органу матеріали ревізії передаються до правоохоронного органу, не позбавляє контролюючий орган можливості реалізації визначеного пунктом 7 частини першої статті 10 Закону № 2939-ХІІ права направляти за результатами проведених ревізій загальнообов'язкові для виконання вимоги керівництву підконтрольних установ з метою усунення виявлених порушень законодавства, порядку ефективного використання коштів і майна, належного державі чи територіальним громадам, забезпечення чого є метою діяльності цих органів згідно з положеннями статті 2 цього Закону.

(постанова Верховного Суду України від 10 грудня 2013 року у справі № 21-435a13 доповідач Маринченко В.Л.)

310.000.000 Оборона

310.120.000 Проходження військової служби

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 24 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ «Про військовий обов'язок і військову службу», введеного в дію 12 травня 1992 року (у редакції, чинній на час зарахування до Криворізького ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою та проходження навчання у ньому; далі – Закон № 2232-ХІІ) щодо відсутності правових підстав вважати навчання у ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою навчанням у військовому навчальному закладі, а отже і проходженням військової служби згідно з переліком її видів.

Згідно зі статтею 24 Закону № 2232-ХІІ початком перебування на військовій службі вважався, зокрема, й день прибуття на навчання до військово-навчального закладу (військового ліцею), вказаний у приписі, виданому військовим комісаріатом, для допризовників, призовників і військовозобов'язаних.

У новій редакції цього Закону, яка набрала чинності 31 липня 1999 року і, з відповідними змінами, діє на цей час, стаття 24 вже не пов'язує початок перебування на військовій службі з днем прибуття на навчання до військово-навчального закладу (військового ліцею). Зазначена норма Закону передбачає, що початком проходження військової служби є: день відправлення у військову частину з районного (міського) військового комісаріату – для громадян, призваних на строкову військову службу; день зарахування до списків особового складу військової частини (військового навчального закладу, установи тощо) – для громадян, прийнятих на військову службу за контрактом; день призначення на посаду курсанта вищого військового навчального закладу, військового навчального підрозділу вищого навчального закладу – для громадян, які не проходили військову службу, та військовозобов'язаних.

Статтю 2 Закону № 2232-ХІІ визначено, що військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаних із захистом Вітчизни.

Видами такої служби згідно з частиною четвертою названої статті Закону № 2232-ХІІ є: строкова військова служба; військова служба за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського складу; військова служба (навчання) курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки; військова служба за контрактом осіб офіцерського складу; військова служба за призовом осіб офіцерського складу.

Перебування на військовій службі громадян, які навчаються у військово-навчальних закладах, передбачено і у статті 25 цього Закону.

Громадяни, які виявили бажання вступити до військово-навчальних закладів, відповідно до частини першої статті 12 Закону № 2232-ХІІ проходять підготовку у військових ліцеях, середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах, в організаціях Товариства сприяння обороні України, на підготовчих курсах при вищих навчальних закладах або самостійно.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1992 року № 490 «Про реформу системи військової освіти» Ліцей, у якому з 15 серпня 1993 року по 12 червня 1996 року навчався позивач, створений з метою підготовки кандидатів для вступу до військових навчальних закладів.

З огляду на викладене колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України доходить висновку, що навчання у ліцеї з посиленою

військово-фізичною підготовкою не можна вважати навчанням у військовому навчальному закладі, а отже і проходженням військової служби згідно з переліком її видів, що закріплений у частині четвертій статті 2 Закону № 2232-ХІІ.

(постанова Верховного Суду України від 1 жовтня 2013 року у справі № 21-330а13 доповідач Маринченко В.Л.).

340.000.000 Юстиція

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень Закону України від 21 січня 1994 року № 3857-ХІІ «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» (далі – Закон № 3857-ХІІ) та Правил оформлення і видачі паспорта громадянина України для виїзду за кордон і проїзного документа дитини, їх тимчасового затримання та вилучення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 31 березня 1995 року № 231 (далі – Правила) щодо порядку оформлення та видачу паспорта громадянина України для виїзду за кордон.

Законом № 3857-ХІІ врегульовано порядок здійснення права громадян України на виїзд з України і в'їзд в Україну, порядок оформлення документів для зарубіжних поїздок.

Статтею 7 цього Закону передбачено, що правила оформлення і видачі паспортів, їх тимчасового затримання та вилучення визначаються Кабінетом Міністрів України.

На реалізацію вищезазначеного Закону Кабінет Міністрів України постановою від 31 березня 1995 року № 231 прийняв Правила, пунктом 10 яких затверджено вичерпний перелік документів, необхідних для оформлення паспорта у разі тимчасового виїзду за кордон: заява-анкета встановленого зразка; паспорт громадянина України, свідоцтво про народження (для осіб віком до 16 років) (після прийняття документів повертається); копія виданої податковим органом довідки про присвоєння ідентифікаційного номера, крім осіб, які через свої релігійні або інші переконання відмовляються від прийняття ідентифікаційного номера та офіційно повідомляють про це відповідні державні органи; дві фотокартки розміром 3,5 x 4,5 сантиметра; квитанція про сплату державного мита або документ, що підтверджує право на звільнення від його сплати.

Згідно зі статтею 1 Декрету Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 року № 7-93 «Про державне мито» (далі – Декрет) платниками державного мита на території України є фізичні та юридичні особи за вчинення в їхніх інтересах дій та видачу документів, що мають юридичне значення, уповноваженими на те органами.

До об'єктів справляння державного мита належить, зокрема, державне мито за видачу громадянам України закордонного паспорта на право виїзду за кордон або продовження строку його дії у розмірі 10 неоподаткованих мінімумів доходів громадян – 10x17 грн (статті 2, 3 Декрету).

Разом з цим у пункті 27 розділу I Переліку визначено розмір плати за оформлення та видачу паспорта громадянина України для виїзду за кордон, що становить 87 грн 15 коп.

Таким чином, сплата установленого Декретом державного мита покриває вартість витрат, пов'язаних із учиненням відповідачем дій щодо видачі громадянам України закордонного паспорта на право виїзду за кордон (у тому числі й вартість бланка). Тому він не вправі вимагати повторної оплати тих самих дій (послуг) на підставі іншого нормативно-правового акта.

Крім того, колегія суддів погоджується з думкою касаційного суду щодо неправомірності дій відповідача стосовно його вимог зі сплати вартості бланка паспорта у зв'язку з тим, що в Порядку, на який він посилався на обґрунтування їх правомірності, не встановлено розмір такого відшкодування, не передбачають його й Правила. При цьому надати докази, які б підтвердили вартість бланка паспорта, відповідач відмовився, пославшись на конфіденційність інформації.

Проаналізувавши наведені норми матеріального права, колегія суддів вважає, що правильним є висновок касаційного суду про безпідставність вимог відповідача надати документи та сплатити платежі за оформлення та видачу паспорта громадянина

України для виїзду за кордон не передбачені Законом № 3857-XII та Правилами – спеціальними правовими актами, що врегульовують ці правовідносини.

(постанова Верховного Суду України від 3 грудня 2013 року у справі № 21-416a13 доповідач Панталієнко П.В.; постанова Верховного Суду України від 17 грудня 2013 року у справі № 21-441a13 доповідач Маринченко В.Л.).

340.070.000 Державна виконавча служба. Виконавче провадження

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень частини третьої статті 106 Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» (далі – Закон № 1058-IV) щодо правової природи вимоги про сплату недоїмки зі страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування як виконавчого документу.

Відповідно до статті 17 Основ законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року № 16/98-ВР державний нагляд у сфері загальнообов’язкового державного соціального страхування здійснює уповноважений Президентом України центральний орган виконавчої влади.

Згідно з Положенням про Пенсійний фонд України, затвердженим Указом Президента України від 1 березня 2001 року № 121/2001 (чинного на час виникнення спірних відносин) Пенсійний фонд України (далі – ПФУ) є центральним органом виконавчої влади.

Частинами другою та третьою статті 106 Закону № 1058-IV (чинними на час виникнення спірних відносин) передбачено, що суми страхових внесків своєчасно не нараховані та/або не сплачені страхувальниками у строки, визначені статтею 20 цього Закону, в тому числі обчислені територіальними органами ПФУ у випадках, передбачених частиною третьою статті 20 цього Закону, вважаються простроченою заборгованістю із сплати страхових внесків (далі – недоїмка) і стягуються з нарахуванням пені та застосуванням фінансових санкцій.

Територіальні органи ПФУ за формою і у строки, визначені правлінням ПФУ, надсилають страхувальникам, які мають недоїмку, вимогу про її сплату.

Вимога про сплату недоїмки є виконавчим документом.

Протягом десяти робочих днів із дня одержання вимоги про сплату недоїмки страхувальник зобов’язаний сплатити суми недоїмки та суми фінансових санкцій.

Страхувальник у разі незгоди з розрахунком суми недоїмки, зазначеної у вимозі про сплату недоїмки, узгоджує її з органами ПФУ в порядку, встановленому правлінням ПФУ, а в разі неузгодження вимоги із органами ПФУ має право на оскарження вимоги в судовому порядку.

Про оскарження вимоги територіального органу ПФУ про сплату недоїмки до виконавчої дирекції ПФУ або в судовому порядку страхувальник зобов’язаний письмово повідомити відповідний територіальний орган ПФУ протягом трьох робочих днів із дня звернення до виконавчої дирекції ПФУ чи суду.

Узгодження вимоги територіального органу ПФУ про сплату недоїмки здійснюється на підставі заяви страхувальника, яка розглядається територіальним органом ПФУ протягом трьох робочих днів після її отримання, та поданих страхувальником документів, що свідчать про неправильність обчислення сум недоїмки, зазначених у вимозі.

У разі узгодження страхувальником вимоги про сплату недоїмки з територіальним органом ПФУ цей орган зобов’язаний у строк, визначений для розгляду заяви страхувальника про узгодження вимоги, надіслати йому узгоджену вимогу про сплату недоїмки, а страхувальник зобов’язаний сплатити узгоджену суму недоїмки протягом десяти робочих днів після отримання узгодженої вимоги.

У разі якщо страхувальник, який одержав вимогу територіального органу ПФУ про сплату недоїмки і протягом десяти робочих днів після її отримання не сплатив зазначену у вимозі суму недоїмки разом із застосованою до нього фінансовою санкцією, включеної до вимоги, або не узгодив вимогу з відповідним органом ПФУ, або не оскаржив вимогу в

судовому порядку, а також у разі якщо страхувальник узгодив вимогу, але не сплатив узгоджену суму недоїмки протягом десяти робочих днів після отримання узгодженої вимоги, відповідний орган ПФУ звертається в установленому законом порядку і подає вимогу про сплату недоїмки до відповідного підрозділу державної виконавчої служби (далі – ДВС). У зазначених випадках орган ПФУ також має право звернутися до суду чи господарського суду з позовом про стягнення недоїмки. У разі звернення органу ПФУ з позовом про стягнення недоїмки до господарського суду передбачені законодавством заходи досудового врегулювання спорів не застосовуються.

Аналіз наведеної норми права дає підстави дійти висновку, що вимога про сплату недоїмки зі страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування є виконавчим документом, який підлягає виконанню ДВС.

Таке рішення може бути оскаржено в суді, якщо особа, яка звертається до суду, вважає, що її права, свободи або інтереси порушено.

Суб'єкт владних повноважень позбавлений можливості звертатися до адміністративного суду із заявами, в яких ставиться вимога про підтвердження власного рішення, яке ухвалено в межах наданих йому законом повноважень.

Мовне тлумачення частини третьої статті 106 Закону № 1058-IV дає підстави вважати, що орган ПФУ має право звернутися до суду із позовом про стягнення недоїмки у випадках, коли він не має достатніх даних для ухвалення власного рішення з цього питання.

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла такого правового висновку: вимога про сплату недоїмки зі страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування є виконавчим документом, який підлягає виконанню ДВС, і при її наявності повторне звернення до суду про її стягнення не допускається, оскільки є рішення з цього ж питання суб'єкта владних повноважень, ухвалене в межах повноважень, наданих йому законом.

(постанова Верховного Суду України від 3 жовтня 2013 року у справі № 21-359a13 доповідач Кривенко В.В.).

340.130.000 Міжнародні зобов'язання України

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статті 11 Конвенції між Урядом України і Урядом Республіки Австрія про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і на майно, яку ратифіковано Законом України від 17 березня 1999 року № 500-XIV (далі – Конвенція) щодо оподаткування процентів, сплачених за кредитним договором.

Відповідно до пункту 13.1 статті 13 Закону України від 28 грудня 1994 року № 334/94-ВР «Про оподаткування прибутку підприємств» (чинного на час виникнення спірних відносин; далі – Закон № 334/94-ВР), будь-які доходи, отримані нерезидентом із джерелом їх походження з України, від провадження господарської діяльності (у тому числі на рахунки нерезидента, що ведуться в гривнях) оподатковуються у порядку і за ставками, визначеними цією статтею.

Для цілей цієї статті під доходами, отриманими нерезидентом із джерелом їх походження з України, слід розуміти, зокрема, проценти, дисконтні доходи, що сплачуються на користь нерезидента, у тому числі проценти за борговими зобов'язаннями, випущеними (виданими) резидентом.

Пунктом 13.2 статті 13 цього Закону передбачено, що резидент або постійне представництво нерезидента, що здійснюють на користь нерезидента або уповноваженої ним особи будь-яку виплату з доходу з джерелом його походження з України, отриманого таким нерезидентом від провадження господарської діяльності (у тому числі на рахунки нерезидента, що ведуться в гривнях), крім доходів, зазначених у пунктах 13.3–13.6, зобов'язані утримувати податок з таких доходів, зазначених у пункті 13.1 цієї статті, за

ставкою у розмірі 15 відсотків від їх суми та за їх рахунок, який сплачується до бюджету під час такої виплати, якщо інше не передбачене нормами міжнародних угод, які набрали чинності.

Нормами міжнародного права, а саме пунктами 1, 2 статті 11 Конвенції, визначено, що проценти, які виникають в одній Договірній Державі і сплачуються резиденту другої Договірної Держави, будуть оподатковуватись у цій другій Державі. Однак такі проценти можуть також оподатковуватись у Договірній Державі, в якій вони виникають, і відповідно до законодавства цієї Держави, але якщо одержувач є фактичним власником процентів, податок, що стягується, не повинен перевищувати розміру, встановленого пунктом 2 статті 11 Конвенції. При цьому механізм усунення подвійного оподаткування передбачено статтею 23 цієї Конвенції.

Випадки, коли проценти, які виникають у Договірній Державі, мають звільнитися від оподаткування в цій Державі, передбачено пунктом 7 статті 11 Конвенції. Зокрема, це стосується процентів, якщо вони одержуються Урядом другої Договірної Держави або її політико-адміністративним підрозділом, або будь-яким агентством, або за допомогою цього Уряду чи політико-адміністративного підрозділу і дійсно належать Уряду другої Договірної Держави або її політико-адміністративному підрозділу, або будь-якому агентству.

Аналізуючи зазначені норми матеріального права, колегія суддів доходить правового висновку, який полягає у тому, що проценти, сплачені позивачем за кредитним договором резиденту Австрії, можуть також оподатковуватись в Україні відповідно до її законодавства з урахуванням норм міжнародних угод щодо максимального розміру ставки податку та інших особливостей оподаткування за цими угодами. Положення статті 11 Конвенції не можуть трактуватися як такі, що надають платнику податку право вибору, в якій саме з двох договірних держав здійснюватиметься оподаткування одержаного доходу, оскільки таке тлумачення не відповідає дійсному змісту вказаних міжнародних угод та суті податку, наведеному у статті 2 Закону № 334/94-ВР.

(постанова Верховного Суду України від 8 жовтня 2013 року у справі № 21-305а13 доповідач Кривенда О.В.).